

Sanomalehtiyliopisto
2012

Laman varjot

Julkaisu No 36

Vaasan yliopisto
AVOIN YLIOPISTO

Julkaisija: Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Avoin yliopisto
PL 700 (Wolffintie 34) 65101 Vaasa
puhelin 029 449 8190, sähköposti [avoinyo\(at\)uva.fi](mailto:avoinyo(at)uva.fi)
uva.fi/avoin

Taitto: Merja Kokko

ISBN 978-952-476-520-6 (verkkojulkaisu)
ISSN 1797-5026

Sisältö

Sanomalehtiyliopisto 20 vuotta.....	4
Hannu Katajamäki	
Epävarmuuden aika.....	5
"Suomi hakee tehoa itselleen tiivistämällä rakenteita"	7
Merja Koskela ja Heli Katajamäki	
Lama kielessä ja kuvissa	8
Termien takana on koko maailma.....	11
Tommi Lehtonen	
Laman filosofia	13
Huoli voi olla myös hyvästä	16
Marja Naaranoja	
Luovaa tuhoa ja innovaatioita taantumassa	17
Josu Takala	
Esimerkki innovaatiotoiminnan painopisteen valinnasta	19
Suomalaiset ovat edelläkävijöitä.....	22
Panu Kalmi ja Hannu Piekkola	
Lamasta talouskriisiin 20 vuodessa	23
Talouden tulevaisuus on sumuinen	26
Asko Lehtonen	
Veropoliitiikan vaikutus suhdannevaihteluihin.....	28
Digiajan verokarhu on kaukana yksinkertaisesta.....	31
Erkki K. Laitinen	
Konkurssi tai saneeraus yrityksen vaihtoehtoina	32
Yrityssaneerauksen lopputulosta on vaikea ennustaa	36
Pirkko Vartiainen ja Harri Raisio	
Ihmisen ääni yhteiskuntaa eteenpäin vievänä voimana	38
Pienen ihmisen asialla	41
Hannu Katajamäki	
Hyvinvointivaltiosta metropolivaltioon?	43
Sanomalehtiyliopisto on monimuoto-opetuksen pioneerit.....	46

Sanomalehtiyliopisto

20 vuotta

Juho Kuorikoski
Vaasa

Vaasan yliopiston ja Pohjalaisen yhteistyössä toteuttama Sanomalehtiyliopisto täyttää tänä vuonna 20 vuotta. Vaasan yliopiston avoimen yliopiston opintopäällikkö Sonja Hakala kertoo, että pitkän iän salaisuus on yhteistyössä ja ajankohtaisuudessa.

– Jokainen Sanomalehtiyliopistossa toteutettu opintojakso on ollut aina hyvin mukana ajassa, joten se kiinnostaa ihmisiä ja yhteispeli eri toimijoiden kanssa on toiminut hienosti. Sivistävän tarkoituksen lisäksi Sanomalehtiyliopistolla on Hakalan mukaan myös toinen tärkeä tarkoitus.

– Pohjalaisen kanssa tekemämme yhteistyö antaa Vaasan yliopiston tieteen tekijöille kasvot. Voimme kertoa, kuka yliopistossa tutkii ja mitä. Hakala muistuttaa myös, että Sanomalehtiyliopisto toteuttaa aidoimmillaan avoimen yliopiston toimintaperiaatetta.

– Tämä antaa jokaiselle jotakin ja samalla saattaa madaltua myös kynnyks aloittaa yliopisto-opinnot. Koko paketti on erittäin moni-ilmeinen.

Moni asia on kuitenkin vuosikymmenten aikana muuttunut.

– Silloin vuonna 1992 ei ollut verkko-opetusta, joten Sanomalehtiyliopisto oli monimuoto-opetuksena jotain uutta ja erilaista. Se otettiin vastaan positiivisena mahdollisuutena. 20 vuodessa Sanomalehtiyliopistoon on marssinut reilusti opiskelijoita.

– Ainakin 1500 opiskelijaa on suorittanut tämän opintojakson, Hakala valottaa. Osa opintojaksoista on kertaluontoisia, mutta muutamia opintojaksoja opetetaan edelleen.

– Esimerkiksi vuonna 2000 järjestetty talous-oikeuden jakso sekä johtamisen opinnot vuosilta 1997 ja 2002 ovat edelleen tarjonnassa, Hakala kertoo.

– Opintokokonaisuuksia on toki muokattu vastaamaan tämän päivän tarpeisiin. Varsinkin julkisjohtaminen ja tuotantotalous ovat kestäneet todella hyvin aikaa.

Suosituin Sanomalehtiyliopiston opintojakso sijoittuu vuodelle 2010.

– *Johtamisen haasteet muuttuvassa toimintaympäristössä* on ollut suosituin opintokokonaisuus. Silloin Sanomalehtiyliopiston suoritti kerralla 78 ihmistä, paljastaa Hakala. Syytkin ovat selvät.

– Se pureutui hyvin ajan henkeen. Myös seminaarit ovat olleet suosittuja.

– Aluetalouden toimintarakenteet vuonna 2000 jäi erityisesti mieleen, kun se televisioitiin, Hakala muistelee.

– Tuolloin Vaasan yliopiston entinen rehtori Mauri Palomäki alusti seminaarin.

Sanomalehtiyliopiston konsepti on peräisin ulkomailta. Hakala kertoo, että idea rantautui Suomeen Aamulehti-yhtymässä työskennelleen viestintäjohtaja Seppo Sisätön konferenssimatkalta. Idea syntyi Singaporessa erään viestintäkonferenssin ajatusten pohjalta. Kokeilusta aikoinaan alkanut Sanomalehtiyliopisto on Hakalan mukaan yllättänyt kaikki.

– Aluksi vähän mietitytti, että miten tämä otetaan vastaan, mutta uskoisin, että lopputulos mieluista kaikille.

Epävarmuuden aika

Useiden tekijöiden summana Suomi ajautui 1990-luvun alussa syvään lamaan. Kipeiden vaiheiden jälkeen talouden nousu alkoi uuden informaatio- ja kommunikaatioteknologian kirittämänä. Kärjessä oli Nokia. Uusi talous oli alueittain valikoivaa. Se suosi erityisesti suurehkoja yliopisto-kaupunkeja. Vaasan seutu on jo vuosisatoja kulkenut omaa tietään. Sen asema energiateollisuuden keskittymänä alkoi 1990-luvulla vahvistua. Nykyinenkään epävarmuus ei ole tätä asetelmaa horjuttamassa. Metsäteollisuuden uusi kilpailulogiikka terävöityi 1990-luvulla: yritysten toimipaikkojen sijaintia alettiin pohtia globaalisti. Suomen perinteiset metsäteollisuuspaikkakunnat eivät enää välttämättä olleetkaan kilpailukykyisiä. Globalisaation täsmäiskut ovatkin kohdistuneet useisiin suomalaisiin metsäteollisuusyhdyskuntiin. Sama on tapahtunut myös informaatio- ja kommunikaatioteknologian vahvoilla paikkakunnilla. Uuden talouden rakenteet kestivät vain 10–15 vuotta. Tämä kertoo talouden raskaan hengityksen tihentymisestä.

Suomen ulkoiset riippuvuussuhteet vahvistuivat 1990-luvun loppuvuosien taloudellisen nousun myötä. Menestymisen globaalitaloudessa tulkittiin edellyttävän klassisen hyvinvointivaltion keventämistä ja tehostamista. Näköpiirissä olivat myös suurten ikäluokkien jääminen eläkkeelle ja pienten ikäluokkien tulo työelämään. Huoltosuhteen epäsuotuisan kehityksen arvioitiin edellyttävän suuria julkisen hallinnon rakennemuutoksia. Yrityksiin ei arvioitu riittävän henkilöstöä ilman julkisen sektorin tehostamista. Hyvinvointivaltio alkoi muuntua kilpailuvaltioksi.

Hyvinvointipalveluista haluttiin edelleen pitää kiinni, mutta muutos arvioitiin välttämättömäksi. Alettiin puhua hyvinvointiyhteiskunnasta: valtio ja kunnat eivät enää yksin huolehdi kansalaisten

peruspalveluista, vaan mukaan tarvitaan aikaisempaa vahvemmin yrityksiä ja kansalaisjärjestöjä. Myös yksittäisiltä kansalaisilta edellytetään suurempaa vastuuta itsestään ja kanssaihmisistään. Kilpailuvaltiossa talousehtoisuus vahvistui ja alettiin uskoa keskittäviin ratkaisuihin. Hyvinvointivaltiolle ominainen hajauttaminen kuitenkin säilyi: maakuntakeskusten kautta tulkittiin välittyvän kehitystä, joka pirskahtelee myös maaseudulle. Hajauttamista edusti esimerkiksi ammattikorkeakoulujen perustaminen niihin maakuntakeskuksiin, joissa ei ollut omaa yliopistoa.

Viime vuosina tilanne on kuitenkin muuttunut ja kilpailuvaltion hajakesittäminen on alettu nähdä aikansa eläneenä. On esitetty idea metropolivaltiota. Kilpailukykyimme parantumisen tulkitaan edellyttävän yhä tehokkaampaa Suomea. Metropolivaltion perushahmo on korkeintaan viiteen vahvaan keskukseen perustuva Suomi. Erityisen voimallisesti on tuettava pääkaupunkiseudun metropolisoitumista. Pääkaupunkiseudun ja Suomen etu samaistetaan. Hallinnossa tavoitellaan yhä suurempia ja tehokkaampia yksiköitä. Tässä maastossa liikkuu tämän kevään sanomalehtiyliopisto. Tutustumme talouden nykyiseen kielenkäyttöön, perehdymme epävarmuuden ajan sisältämiin uuden yritystoiminnan mahdollisuuksiin, vertailemme nykyhetken ja 1990-luvun laman yhtymäkohtia, analysoimme veropolitiikan ja suhdannevaihtelujen yhteyksiä, puntaroimme konkurssien ja yrityssaneerausten anatomiaa sekä erittelemme uusia kansalaisvaikuttamisen välineitä. Lopputulokseksi tiivistyy monipuolisia näkökulmia tulevaisuuden Suomen suuriin kysymyksiin.

Hannu Katajamäki
Kirjoittaja on professori sekä Vaasan yliopiston filosofisen tiedekunnan dekaani

Epävarmuuden aika

Sanomalehtiyliopisto on ollut Suomessa tunnettu ja arvostettu instituutti jo vuosikymmeniä. Sen tehtävänä on ollut antaa opiskelijoille ja yleisölle tietoa ja taitoja, jotka ovat tärkeitä elämässä ja työssä. Opisto on ollut osa suomalaista kulttuuri- ja koulutuselämää, ja sen rooli on ollut keskeinen erityisesti talous- ja yhteiskunnallisten muutosten aikana.

Epävarmuuden aika on ollut haastava, mutta myös mahdollisuus uudelle ajattelulle ja toiminnalle. Opisto on ollut mukana tässä prosessissa, tarjoamalla tilaa ja välineitä ajattelulle ja keskustelulle. Sen avulla on voitu selvitellä epävarmuutta ja löytää uusia ratkaisuja.

Sanomalehtiyliopisto 20 vuotta

Sanomalehtiyliopisto on täyttänyt 20 vuotta. Tämä on merkittävä hetki, jolla voidaan katsoa taakseen ja suunnitella tulevaisuutta. Opisto on ollut osa suomalaista kulttuuri- ja koulutuselämää, ja sen rooli on ollut keskeinen erityisesti talous- ja yhteiskunnallisten muutosten aikana.

Opisto on ollut mukana tässä prosessissa, tarjoamalla tilaa ja välineitä ajattelulle ja keskustelulle. Sen avulla on voitu selvitellä epävarmuutta ja löytää uusia ratkaisuja.

Opisto on ollut mukana tässä prosessissa, tarjoamalla tilaa ja välineitä ajattelulle ja keskustelulle. Sen avulla on voitu selvitellä epävarmuutta ja löytää uusia ratkaisuja.

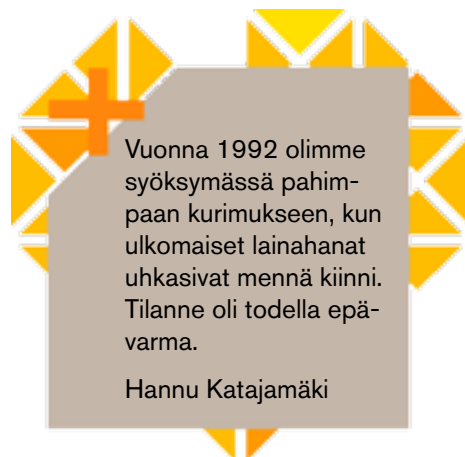
"Suomi hakee tehoa itselleen tiivistämällä rakenteita"

Suomi hakee tehoa itselleen tiivistämällä rakenteita. Tämä on merkittävä hetki, jolla voidaan katsoa taakseen ja suunnitella tulevaisuutta. Opisto on ollut osa suomalaista kulttuuri- ja koulutuselämää, ja sen rooli on ollut keskeinen erityisesti talous- ja yhteiskunnallisten muutosten aikana.

Opisto on ollut mukana tässä prosessissa, tarjoamalla tilaa ja välineitä ajattelulle ja keskustelulle. Sen avulla on voitu selvitellä epävarmuutta ja löytää uusia ratkaisuja.

Fakta: Lama nosti työttömyyttä ja laski taloutta

1990-luvun alun lama oli talousvaikutuksiltaan Suomen historian pahimpia talouskriisejä. Vuosien 1990–1993 lamalla oli syvä vaikutus koko 1990-luvun Suomen talouteen, työllisyyteen, kulttuuriin, politiikkaan ja ilmapiiiriin. Laman aikana bruttokansantuote laski 13 % ja työttömyys nousi 3,5 %:sta 18,9 %:iin.

Vuonna 1992 olimme syöksymässä pahimpaan kurimukseen, kun ulkomaiset lainahanat uhkasivat mennä kiinni. Tilanne oli todella epävarma.

Hannu Katajamäki

”Suomi hakee tehoa itselleen tiivistämällä rakenteita”

Professori Hannu Katajamäki, Vaasan yliopiston filosofisen tiedekunnan dekaani on ollut Sanoma-lehtiyltiopistossa mukana koko sen 20-vuotisen elinkaaren ajan. Hän näkee selkeitä yhtymäkohtia 1990-luvun alun lama-ajan Suomen ja nykyisen taloudellisen epävarmuuden välillä, mutta erojakin on.

- 90-luku oli vaikeaa aikaa. Työttömiä oli pahimmillaan yli puoli miljoonaa, nyt heitä on puolet vähemmän. Silloin meni nurin myös monia perustaltaan terveitä yrityksiä rahapolitiittisten virhearviointien tuloksena, kun lainanhoitokustannukset kallistuivat kohtuuttomasti.

- Vuonna 1992 olimme syöksymässä pahimpaan kurimukseen, kun ulkomaiset lainahanat uhkasivat mennä kiinni. Tilanne oli todella epävarma. Suurin ero kahden ajankohdan välillä välillä näkyy Suomen taloudessa.

- Suomen taloudelliset voimavarat eivät nykyään ole samalla tasolla kuin 90-luvulla. Vauraasta Suomesta on tullut velkaantunut. Julkisen talouden pohja on näkyvissä, Katajamäki selvittää. Lamasta ei seurannut pelkästään kaaosta ja konkursseja, sillä vaikeista ajoista noussutta Suomea alettiin rakentaa uudestaan informaatio- ja kommunikatioteknologian kiertämänä.

- Lamasta alkoi Suomen uusi kehitys ja tätä aikaa eletään edelleen.

Tulevaisuutta on vaikea ennustaa, mutta Katajamäki näkee nykyisessä taloustilanteessa toivoa, vaikka ajat ovatkin epävarmat.

- Selvisimme edellisestäkin koettelemuksesta. Talousongelmien selättämiseen on lääkkeitä, mutta kuuri on raju.

- Suomen velkaantuminen on katkaistava. Tämä on tehtävä kovan kautta, käyttötaloudesta ja leikkaamalla palveluita.

- Epävarmoina aikoina sanat muuttavat merkitystään. Nykyään puhutaan leikkausten sijaan rakenteellisesta kehittämisestä ja uudistamisesta.

Katajamäki toivoisi päättäjiltä suoraa puhetta.

- Jos vaikeita ratkaisuja tehdään, päättäjillä pitäisi olla kanttia sanoa se suoraan eikä kiertoilmaisujen kautta. Ymmärrän, että poliitikoille vaikeiden asioiden kertominen on hankalaa, sillä he pelkäävät kansalaisten reaktioita. Kaunistelu saattaa tuottaa myös täysin päinvastaisen lopputuloksen. Katajamäki nostaa esimerkiksi puolustusministeri Stefan Wallinin.

- Jos hän olisi suoraan sanonut, että ajaa puolueensa etua, eli ruotsinkielisen varuskunnan säilyttämistä, ihmiset olisivat ymmärtäneet sen paremmin kuin sievistelevät kiertoilmaukset, joiden tuloksena Wallinin uskottavuus mureni.

- Ihmiset eivät ole tyhmiä. Jos asiat sanottaisiin suoraan ja perusteltaisiin vaikeat päätökset selkeästi, kansalaiset voisivat jopa kunnioittaa poliitikkoja.

Juho Kuorikoski

Lama kielessä ja kuvissa

Talouden rooli ihmisten arjessa on 2000-luvulla korostunut. Monia yhteiskunnallisia asioita, kuten taidemuseoita tai maanpuolustuksen järjestämistä, tarkastellaan julkisuudessa nykyisin ensisijaisesti talouden näkökulmasta. Tässä artikkelissa käsitellään talouskieltä, erityisesti sen yhtä muotoa, ”lamapuhetta” ja siihen liittyviä erityispiirteitä.

Lamapuhe on täällä taas, ja sillä on omat erityiset piirteensä, kuten kielen kuvallisuus. Jo sanan lama taustalla on ajateltu piilevän kuvavertaus: sanan alkuperäksi on epäilty saamen läpmi-sanaa, joka tarkoittaa lintujen lentokyvyttömyyttä sulkasadon aikana. Todellisuus ei kuitenkaan liene näin luonnonläheinen, vaan todennäköisemmin sana on peräisin ruotsin lamsanasta, joka tarkoittaa rämpää tai halvaantunutta.

Lamapuheessa asiat tapahtuvat ikään kuin itses-tään ilman, että ihmisillä olisi niiden kanssa mitään tekemistä. Yritysten toimintaa järjestellään uusiksi, sopeutetaan maailmanlaajuisen markkinatilanteen heikentymiseen, vähennykset kohdistuvat kaupunkeihin eivätkä yksittäisiin työntekijöihin ja sopeuttamistarpeen aiheuttaa lähitulevaisuuden markkinanäkymien huono ennustettavuus. Toisaalta tällainen puhe on osa tiivistä talouskieltä, jossa yksi käsite tuo mukanaan kokonaisen käsitteijärjestelmän, johon liittyy monenlaisia suhteita ja riippuvuuksia.

Toisaalta kyse on kirjoittajan tekemästä retorises-ta valinnasta, jota käytetään, kun vastuussa olevia ei pystytä tunnistamaan tai haluta tuoda esille. Tällaista puhetta onkin pidetty vallan välineenä. Vallankäytön tunnistaminen talousteksteistä puolestaan vaatii lukijalta taloustietoa.

Talouteen perehtynyt lukija esimerkiksi liittää markkinanäkymien ennustettavuuteen pörssin lainalaisuudet, yrityksen tarpeen tuottaa voittoa ja investoida sekä kysynnän, tarjonnan ja hinnan keskinäiset suhteet. Talouteen perehtymätön lukija taas voi hyvin tulkita markkinanäkymien huonon ennustettavuuden aiheuttaman sopeuttamistarpeen siten, että yritys irtisanoo väkeä varmuuden

vuoksi, jos tuotteet eivät jatkossa menisikään kaupaksi.

Vallankäytön muoto talouskielessä on myös se, että jo lama-sana tuo mukanaan argumentteja ja arvovarauksia. Lamaan liittyvä argumentaatio on kaikille selvää, kyseenalaistamatonta, terveen järjen kaltaista eli ideologista. Ideologiset argumentit perustuvat yhteisiin arvoihin ja uskomuksiin, joita ei tuoda julki ja jotka voivat jäädä tiedostamatta niin kirjoittajalta kuin lukijaltakin. Yhteiseksi oletettu ideologia määrittää näkökulman, josta maailmaa tarkastellaan. Talousteksteissä ”lama vaatii joustoja ja uudistuksia, lama uhkaa, lama on väistämätön...” Näin lama riittää usein perusteluksi monille asioille, jotka muuten saattaisivat vaatia monipuolista pohdintaa ja poliittisia kannanottoja.

Laman kuvat

Metaforat ovat kielikuvia, mutta samalla ne kertovat kielen taustalla vaikuttavista ajattelun malleista. Kielessä metafora liittyy siihen, että yhtä asiaa selitetään toisella: usein abstraktia konkreettisella, uutta tutulla. Näin synnytetään myös tietty tapa nähdä jokin ilmiö. Esimerkiksi vuosien 2008–2009 lamaa kuvattiin The Economist -lehdessä kokonaisella metaforien sarjalla. Lehden taloustaantumaan liittyvien juttujen otsikoista oli säännöllisesti lehteä seuraavan lukijan mahdollista nähdä taantuman eteneminen ajassa ikään kuin kuvien sarjana. Se lähti tasapainon horjumisesta (Shifting the balance), eteni kuilun partaalle (On the edge) ja siitä edelleen reunan yli (Off a cliff), putosi (All fall down), jonka jälkeen seurasi uusi tilanne (After the fall). Todennäköisesti The Economist -lehti noudatti otsikoinneissaan tietois-

ti johdonmukaista metaforista linjaa, joka lukijan mielessä muodosti loogisen jatkumon tilanteen kehityksestä.

Kuvallisuus voi olla paitsi kielellistä myös visuaalista. Yksi lama-aiheisten taloustekstien toistuva kuva-aihe on kalliolta alas hyppäävä "pukumies", todennäköisesti pörssivälittäjä. Esimerkiksi The Economist -lehti kuvitti maailmanmarkkinoiden romahdusta ennakoivan juttunsa "Off a cliff" (10.10.2008) juuri tällaisella kuva-aiheella.

Lamaan liittyvissä uutisissa käytetään oheisen kuvan kaltaisia kuvituskuvia, koska uutiset ovat enimmäkseen abstrakteja, eikä niistä ole helppo löytää mitään konkreettista uutisarvoista kuva-aihetta. Utiskuvahan liittyy johonkin äskettäiseen tapahtumaan, ja se on autenttinen dokumentti jostakin poliittisesta tapahtumasta tai esimerkiksi katastrofista. Talousuutisissa uutiskuvana on usein päättäjäien kasvokuva tai ryhmäkuva esimerkiksi EU-johtajista. Kuvituskuva taas ei ole otettu uutisnäkökulmaa ajatellen, eikä se ole aikaan ja havaintoon sidottu. Kuvituskuvia tuotetaan kuvankäsittelytekniikalla, ja niillä tekstiin voidaan tuoda realistisuutta tai koskettavuutta. Siksi niitä voi myös käyttää vaikeiden tai arkaluontoisten aiheiden yhteydessä tai humoristisena viittauksena. Joskus kuva voi toimia pelkästään katseenvangit-

sijana. Kalliolta hyppäävän "pörssivälittäjän" kuva on tyypillinen kuvituskuva, jolla tuodaan humoristinen vivahde vakavaan aiheeseen.

Grafiikan vaikutus kielenkäyttöön

Taloustekstien kuvittamisen käytännöllä on myös syvempi vaikutus kuin talousuutisen kiinnostavuuden lisääminen. Erityisesti graafisten kuvioiden käyttö vaikuttaa nimittäin myös kieleen. Taloudesta puhutaan ikään kuin kommentoitaisiin graafista kuviota, vaikka kuviota ei olisikaan tekstissä mukana. Kuviosta tulkittuna valtionvelka ei lisäänty tai vähene, vaan laskee ja nousee. Samalla grafiikkaan pohjautuva kielenkäyttö mahdollistaa ns. graafijargonin. Siinä kieleen ilmestyy uusia sanoja, joita kuvataan itsenäisinä kohteina, kuten esimerkiksi kiila tai marginaali. Esimerkiksi Taloussanomien kertoo sivuillaan, että "niin sanottu verokiila pieneni viime vuonna Suomessa" ja Talouselämä toteaa, että "bensan jalostusmarginaali on kasvanut nopeasti". Näin kielestä tulee metaforista ja samalla abstraktia.

Graafiset kuviot perustuvat tarkasti määriteltyihin suureisiin ja niiden arvojen muutoksiin. Taloustekstissä suureet oletetaan tunnetuiksi, ja talouden asiantuntijoille ne ovatkin selkeitä. Tavallinen lukija

ei kuitenkaan välttämättä tiedä, mitä esimerkiksi lasketaan valtionvelaksi: onko siihen laskettu vain ulkomailta lainattu raha vai myös kotimaasta lainattu raha ja onko siitä vähennetty ulkomailta olevat saatavat? Grafiikkaan perustuvaa kieltä ei olekaan helppo yksinkertaistaa, koska informaation purkaminen vaatisi paljon tilaa. Selkeyttävä kuvio ei siis välttämättä selkeytä asiaa, jos lukijalla ei ole tulkintaan vaadittavaa taustatietoa.

Onko lamapuheella väliä?

Laajojen tekstiaineistojen tutkimuksessa on huomattu, että ennen lamaa taloussanomalehtien pörssiä kuvaava kieli yhtenäistyy ja kielikuvista tulee yksipuolisempia. Syntyy "lamapuhetta". Näin talouskieli kertoo osaltaan markkinoiden tilanteesta. Sama ilmiö liittyy talouskielen positiivisuuteen ja negatiivisuuteen. Positiivisesti sävyttyneet talousuutiset nostavat pörssikursseja ja negatiivisesti sävyttyneet laskevat niitä. Joissain talouskriiseissä taloustehtien on jopa osoitettu olleen liian positiivisia huolimatta siitä, että 2000-luvulla tiedonkulku on nopeaa ja tietoa on helposti saatavilla.

Ylenmääräisen positiivisuuden selitys saattaa olla niinkin yksinkertainen kuin median halu olla pahentamatta taloustilannetta. Tällainen toimintamalli perustuu pelkoon siitä, että lamapuhe saattaa toimia "itseään toteuttavana", koska ihmiset alkavat esimerkiksi kuluttamisen asemesta säästää. Tutkimuksissa onkin saatu näyttöä siitä, että negatiiviset talousjutut vaikuttavat myös lukijoiden tuntemuksiin ja heijastuvat esimerkiksi kuluttajien kokemaan luottamukseen. Toisin sanoen kielen käytön ja todellisuuden ilmiön välillä on monimutkainen yhteys.

Taloudesta kirjoittavalla toimittajalla on haastava tehtävä. Tehtävää vaikeuttavat monet tekijät. Ensinnäkin talous on monimutkainen ilmiö ja talousjutut sisältävät aina toimittajan ja haastateltavien asiantuntijoiden tulkintoja. Toiseksi eri asiantuntijoilla ja muilla lähteillä voi olla omat intressinsä vaikuttaa siihen, mitä asioita otetaan esille ja millä tavalla niistä kerrotaan. Lukijan näkökulmasta tilanne on vielä haasteellisempi. Abstrakti kielenkäyttö tekee talousteksteistä vaikeita ymmärtää. Taloustehtien vakiintunut kuvallisuus tarjoaa yhden ja kyseenalaistamattoman tulkinnan todellisuudesta. Näin

talousteksteistä on vaikea tehdä johtopäätöksiä. Tutkimusten mukaan taloustehtejä seuraavien käsitykset taloustilanteesta perustuvat taloustehteihiin, kun taas taloustehtejä seuraamattomien henkilöiden käsitykset pohjautuvat pikemminkin omiin ja muiden ihmisten arkikokemuksiin. Vaikka tulos vaikuttaa itsestään selvältä, se tuo esille, että yksittäisen ihmisen oman talouden arvioinnin ja riskien kannalta on hyvä seurata taloustehtejä. Tällöin maailman tapahtumat eivät tule yllätyksinä ja niihin voi varautua. Lamapuheellakin on siis tehtävänsä. Se auttaa meitä osaltaan hahmottamaan maailmaa ja turvaamaan omaa talouttamme.

Lähteet:

- Devitt, Ann & Khurshid Ahmad (2010). The Language of Emotion and Financial News. Teoksessa: Fachsprachen in der weltweiten Kommunikation, 40–49. Toim. W. von Hahn & C. Vertan. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Karvonen, Pirjo (1996). Missä on taloustehtin ihminen? Teoksessa: Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä, 151–167. Toim. J. Kalliokoski. Helsinki.
- Katajamäki, Heli (2009). An Editorial and its Inter-textual Links. Case Study of a Finnish Business Newspaper. Vakki-symposiumi XXIX, 204–215. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Koskela, Merja (2009). Laman kuvat. Talouden kulttuuriset merkitykset otsikoissa ja kuvissa. Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXIX, 251–262. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Simola, Anna & Esa Reunanen (2010). Kaikki toistaiseksi hyvin. Kansainvälinen finanssikriisi talousjournalismissa. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisu- ja Sarja A 114.
- Uskali, Turo (2005). Paying Attention to Weak Signals – The Key Concept of Innovation Journalism. Innovation Journalism 2: 4, 33–51.

Professori Merja Koskela ja
tutkija Heli Katajamäki,
Vaasan yliopisto

Termien takana on koko maailma

Talouden vaikeaselkoisuus ei professori **Merja Koskelan** ja tutkija **Heli Katajamäen** mukaan ole sattumaa.

– Talous on erikoisala siinä missä muutkin. Vaikea ymmärrettävyys ei johdu pelkästään käsitteistä, sillä niiden takana on kokonaan oma maailmansa, Koskela kertoo.

– Käsitteistö pitää ymmärtää, että pääsee sisään. Kun erikoisala on tuttu, sitä on vaikea nähdä ulkopuolelta.

– On ihan tutkittu juttu, että ammattilaisten on vaikea huomata, mikä on ammattikieltä. Esimerkiksi kansantaloustieteilijät eivät välttämättä tunnista termejä termeiksi, toteaa Koskela.

– Yksittäiset asiat ovat ikään kuin sirpaleita, jotka asettuvat kokonaisuuteen. Talous on monimutkainen ilmiö ja asiantuntijoillakin on tietoaukkoja, Katajamäki täydentää.

20 vuoden aikana talous on tullut jokaisen arkeen.

– 80-luvulla pörssin piti romahtaa ennen kuin uutiskynnys ylittyi. 90-luku, EU ja Eurotoivat talouden uutisiin, Koskela kertoo.

Katajamäki näkee talousuutisoinnin nousun taustalla kansainvälistymisen ja arkipäiväistymisen.

– Taustalla on myös globalisaatio. Maallikotkin keskustelevat nykyään taloudesta. Ennustaminen ja ennakointi ovat tulleet mukaan myös arkikeskusteluun, Katajamäki toteaa. Koskela pohtii, mitä tavallinen ihminen menettäisi, jos taloudesta ei uutisoitaisi päivittäin.

– Mitä tämä tarkoittaa minulle, kun Nokian kurssi laskee? Taloudesta on tullut tietyntäsoista uhkajournalismia.

Taloustuutisilla Koskelan mukaan myös mässäilään.

- Se on tietysti mielessä myös mässäilyjournalismia. Taloudella voidaan pelotella ihmisiä. Jo 90-luvulla taloudesta puhuttiin Suomessa huomattavasti enemmän kuin Ruotsissa. Mässäily ei ole Katajamäen mukaan tietoista.

- Toimittajat joutuvat toimimaan annettujen lähteiden varassa. Joka tuutista pukkaa uusia tutkimuksia ja asiantuntijoita. Toimittajalla ei välttämättä ole keinoja ottaa selvää, mitä taloudessa todella tapahtuu. Tämä on yksi keino, miten talouden abstraktius näkyy. Koskela kertoo, että tutkimuksissa on selvinnyt, että taloudesta puhutaan liian positiiviseen sävyyn.

- Toinen yleinen ilmiö on syvällisen pohdinnan puuttuminen uutisoinnista. Nykyinen uutistahti on niin nopeaa, ettei toimittajilla ole aikaa tehdä analyseja taloustilanteesta.

Television lisäksi talous on tullut myös politiikkaan.

- Politisoituminen näkyy ennen kaikkea siinä, että nykyään politiikassa puhutaan paljon rahasta, kertoo Katajamäki. Koskela taas pohtii, onko ilmiö toteutunut toisinpäin.

- Onko talous politisoitunut vai politiikka taloudellisoitunut? Poliittiset päätökset talouden ehdoilla kertovat suurista yhteiskunnallisista trendeistä.

- Kreikan kriisi ei olisi voinut sattua parempaan aikaan hallituksen tavoitteiden kannalta. Kreikka auttaa nyt Suomen hallitusta. Ylivelkaantumisen mahdolliset seuraukset voisivat jäädä abstraktiksi ilmiöksi, mutta uutisointi Kreikasta konkretisoi ilmiötä ja ja velan leikkauksiin on opposition paha sana mitään, Katajamäki summaa.

Juho Kuorikoski

Laman filosofia

Taloudellista lamaa voidaan mitata henkilökohtaisesta asenteesta riippumattomilla mittareilla kuten kansantuotteen ja teollisuustuotannon määrällä, mutta laman kokeminen on yksilöllistä.

Lama voi siksi suhteellistua ja jossain mielessä jopa hävitä asennemuutoksella ja näkökulmaa vaihtamalla. Ennen kuin päästään tarkastelemaan, miten se on mahdollista, on tunnistettava laman aiheuttama huoli ja stressi.

Huoli ja stressi

Lama aiheuttaa huolta muun muassa työstä, asumisesta ja toimeentulosta, jotka ovat elämän välttämättömyyksiä. Huoli niistä saattaa olla siksi hyvin stressaavaa. Amerikkalaiset psykiatrit Thomas Holmes ja Richard Rahe kehittivät vuonna 1967 mitta-asteikon stressistä johtuvan sairastumisriskin arviointiin. Kyseenalaisen asteikon mukaan puolison kuolema tuottaa 100 stressipistettä, avioero 73 ja avioliiton solmiminen 50. Ylennys työpaikalla antaa 29 pistettä, potkut 47, työuran vaihtaminen 36 ja eläkkeelle jääminen 45 pistettä. Stressipisteitä voi siis saada myös sinänsä myönteisistä asioista. Listassa luetellaan yli 40 stressin aiheuttajaa, joista alhaisimmat pisteet tuovat joulu (12) ja rikesakko (11).

Holmesin ja Rahen mukaan ihminen on vakavassa vaarassa sairastua, jos stressipisteitä kertyy nopeasti yli 300. Sairastumisriski on taas vähäinen, jos pistemäärä jää alle 150:n. Sairastumiskynnys on näin ollen korkealla, sillä jo 150 stressipisteen kertymiseen vaaditaan useita isoja kriisejä. Jo arki-kokemuksen perusteella kuitenkin tiedetään, että sama tilanne ahdistaa eri ihmisiä eri tavalla. Vaikka yksilöllistä tuen tarvetta ei voi tietää pelkkien stressipisteiden perusteella, asteikko auttaa ymmärtämään, että pienikin lisähuoli saattaa "katkaista kamelin selän", jos taustalla on muita huolia.

Ihmisenä oleminen

Martin Heideggerin filosofia tarjoaa huolen ja ahdistuksen käsittelyyn näkökulman vaihtamista, ei niiden kieltämistä tai torjumista. Heideggerin lähtökohta on myönteinen, sillä hänen mukaansa huoli on ihmisen perustava olemistapa. Se ei tarkoita tässä niinkään huolestunutta mielentilaa, vaan tapaa, jolla huolehdimme asioista ja toisista ihmisistä. Elämän mielekkyys syntyy siis huolesta ja huolehtimisesta. Jos Heideggerin filosofinen ohjelma pitäisi tiivistää yhteen ilmaukseen, se olisi *"ihmisenä olemisen kysyminen"*. Kysymys on klassinen, sillä jo antiikin filosofian keskeinen kysymys koski ihmiselämän korkeinta päämäärää: sitä, mikä elämässä on olennaista. Elämän ongelmaa voidaan siten sanoa alkuperäiseksi filosofiseksi ongelmaksi. Heideggerin mukaan klassiselle filosofialle tyypillinen virhe on kuitenkin se, että lähtökohdaksi otetaan yleinen ja abstrakti olemisen käsite. Ainoa oikea tapa tarkastella ihmisenä olemista on tarkastella sitä historiallisena, konkreettisena, aikaan ja paikkaan peruuttamattomasti sidottuna. Heidegger sanoo, että aina kun kysytään olemisen mieltä ja merkitystä, päädytään kysymään ihmisenä olemisen ja sitä kautta ajallisuuden luonnetta, johon kuuluu myös kuolema. Olemiskysymys kutsuu ja riivaa kaiken aikaa jokaista ihmistä, vaikka kätketystikin. Se kutsuu ihmistä ymmärtämään olevansa "kohti kuolemaa". Kaikki huoli, uteliaisuus ja arkinen jutustelu ovat vain vaillinaisia tapoja kiertää tätä kysymystä.

Kuolemaa kohti oleminen

Heideggerin mukaan ihmisenä olemiseen kuuluu olennaisesti rajallisuuden ja kuolevaisuuden kokeminen sekä siitä johtuva ahdistus. Siksi hän sanoo, että ihmisenä oleminen on "olemista kuolemaa kohti". Ihmisenä olemiseen kuuluu myös kokemus "maailmaan heitetynä olemisesta" sekä syyllisyys oman olemisen outoudesta, vieraantuneisuudesta ja epäaitoudesta. Ihmisellä on kuitenkin taipumus häivyttää nämä mielestään ja sysätä syrjään elämänsä perustavat ilmiöt, joita ovat juuri huoli ja ajallisuus. Ihminen pyrkii siten unohtamaan olemassaolonsa ja tyytymään käsillä olevaan. Seurauksena on pinnallisuutta ja välineellistämistä, mistä meidät voi Heideggerin mukaan vapauttaa yllättävä tapahtuma, onnettomuus tai kriisi kuten lama. Heidegger kiinnittää näin huomiota siihen, että ihminen helposti unohtaa elämänsä suunnan ja merkityksen. Siitä seuraa monenlaisesta puuhastelusta huolimatta tyhjiyttä ja tarkoituksettomuutta. Heidegger luonnehtii tätä tilaksi, jossa ihminen on, muttei ole olemassa. Ihminen ikään kuin unohtaa itsensä arkipäiväisyyteen ja ottaa asiat käsillä olevina, muttei näe niiden yleisempää mieltä ja merkitystä. Vasta kun tapahtuu jotain yllättävää, arvot ja asioiden merkitykset tulevat huomaamattomuudestaan esille.

Näkökulman muutos

Lama voi toimia herättäjänä, joka auttaa näkemään arvoja ja merkityksiä, jotka jäisivät muuten tajua-matta. Lama sinänsä ei ratkaise elämän ongelmia, mutta se voi asettaa ne oikeisiin mittasuhteisiin ja tärkeysjärjestykseen ja nujertaa sitä kautta henkisen laman. Heidegger ei siis ole pessimisti tai lamaantumisen filosofi. Kuolema on hänelle reuna-ehto, jonka perusteella ja jota vasten ihminen parhaimmillaan aktiivisesti ja päättäväisesti rakentaa elämänsä. Siksi sanotaan, että ilman kuolemaa elämä olisi merkityksetöntä: ei olisi "kertomuksen päätepistettä", joka mahdollistaa elämän hahmottamisen kokonaisuutena. Siten ei olisi mitään sellaista kokonaisuutta, joka voisi olla arvokas tai arvoton, merkityksellinen tai merkityksetön. Heideggerin filosofia antaa näin välineitä laman käsittelylle, jossa ei ole kysymys elämänhalun ja toimintakyvyn tuhoavasta synkistelystä. Päinvastoin hän opettaa eettistä toiminta- ja katsomustapaa, joka aktiivisesti huolehtii myös yhteisön hyvinvoinnista.

Kuka: Heidegger oli merkittävä ja kiistelty ajattelijana

Martin Heidegger (1889-1976) aloitti uransa Edmund Husserlin oppilaana ja oli tämän seuraaja Freiburgin yliopiston filosofian professorina. Heideggerista alkaa ns. hermeneuttisen filosofian perinne. Hänen tunnetuin teoksensa on vuonna 1927 julkaistu *Oleminen ja aika* (Sein und Zeit), johon tämänkin kirjoitus perustuu.

Heidegger ei aja ahtaasti taloudellisen huolenpidon ja taloudenhoidon asiaa, vaan laajempaa elämän arvon ja merkityksen ymmärtämistä.

Toiminnallinen ymmärrys ja laman opetukset

Heideggerin mukaan toiminnallinen ymmärrys on oma ymmärtämisen lajinsa ja muun ymmärtämisen edellytys. Toiminnallisen ymmärtämisen perusmuoto on luonnon tutkiminen kokeilemalla, esimerkiksi vasaralla koputtelemalla. Ihminen ja luonto muodostavat siten toiminnallisen kokonaisuuden, jossa ihminen käyttää erilaisia välineitä. Heideggerille esineet ovat huoleen perustuvan käytännön toiminnan välineitä, ja maailma on esineiden ja työkalujen maailma. Ihminen käyttää niitä, mutta välineellisen toiminnan kohteena maailma ei näyttäytyä itsessään arvokkaana. Ihminen unohtaa myös itsensä ja muut ihmiset esineiksi esineiden joukkoon. Sattuvassa tilanteessa kuten taloudellisessa lamassa maailma voi kuitenkin paljastua ihmiselle esilläolevana. Kun välittömästi käsillä oleva käyttöesine osoittautuu kelvottomaksi, se herättää huomiota. Esimerkiksi rikkoutunut vasara osoittaa, mikä vasara on. Vastaavasti taloudellinen lama paljastaa talouden merkityksen ja tehtävän. Lama voi paljastaa myös sen, miten ja missä mielessä talous hallitsee ihmisiä ja mikä on talouden suhde elämän arvoon ja merkitykseen. Tässä laman tuomassa ymmärryksessä on kysymys juuri näkökul-

man muutoksesta. Lama opettaa, että oikein nähtynä elämän arvo ja merkitys ovat taloustilanteesta riippumattomia. Talous on vain keino tavoitteiden kuten hyvän elämän, demokratian ja hyvinvoinnin saavuttamiseksi, ei itse päämäärä.

Aihepiiriä käsittelevää kirjallisuutta

Tässä kirjoituksessa mainittu Holmesin ja Rahen tutkimus "The social readjustment rating scale" on ilmestynyt Journal of Psychosomatic Research -lehdessä vuonna 1967 (11:2, s. 213-218).

Tommi Lehtonen
Kirjoittaja on filosofian yliopistolehtori
Vaasan yliopistossa

Taloudellista lamaa voidaan mitata henkilökohtaisesta asenteesta riippumattomilla mittareilla kuten kansantuotteen ja teollisuustuotannon määrällä, mutta laman kokeminen on yksilöllistä.

Huoli voi olla myös hyvästä

Filosofian yliopistonlehtori **Tommi Lehtonen** pohdii, onko Suomi tällä hetkellä lamassa vai onko kyseessä jokin hieman lievempi muoto.

– Kansantuote ei ole laskenut, joten kovien numeristen mittareiden mukaan emme ole lamassa. Ihmisille tilanne saattaa kuitenkin olla toinen.

– Useat ihmiset ovat huolissaan pärjäämisestään. Riittävätkö työt, miten hoidan asuntolainan. Ihmiset ovat huolissaan, vaikka emme objektiivisilla mittareilla olekaan lamassa, Lehtonen selvittää.

Saksalaisfilosofi Martin Heideggerin mukaan huolehtiminen ei kuitenkaan ole automaattisesti pahasta.

– Ollessamme huolissamme ei pitäisi jämähtää huolen tunteeseen. Huoli on inhimillistä ja yhteistä meille kaikille, opastaa Lehtonen.

Talous on paljon esillä julkisessa keskustelussa ja tämä vaikuttaa Lehtosen mukaan ihmisiin.

– Monet nykyihmisen huolista liittyy juurikin talouteen. Heideggerin mukaan huoli on myönteinen asia. Tämä ei liity huolen emotionaaliseen kokemiseen.

– Huolen tunteminen muistuttaa meitä siitä, että haluamme kantaa vastuuta asioista. Suhtaudumme vakavasti niihin asioihin, joista olemme huolissamme, Lehtonen selvittää. Taloushuolet liittyvät tähän oleellisesti.

– Ihmiset ottavat vastuuta oman yhteisönsä selviämisestä. Heidegger korosti, että ihmiset ottavat vastuuta asioista ja huolehtivat toisistaan. Tämä on keskeistä ihmisluonteelle. Taantumasta huolehtiminen kertoo ihmisluonteesta myönteisiä asioita.

– Talous on vakava asia ja siitä ollaan valmiita kantamaan vastuuta, Lehtonen kertoo. Avain taantumien selättämiseen on Lehtosen mielestä asenteissa.

– Ihmiset eivät saisi jäädä märehtimään sitä, miten huonosti asiat ovat. Aktiivisella huolella tarkoitetaan sitä, että hoidetaan niitä asioita, jotka huolestuttavat.

Heidegger ei ollut erityisen kiinnostunut taloudesta, häntä kiinnosti ihmisluonne.

– Heidegger kirjoitti Aika ja oleminen -kirjansa vuonna 1927. Tuolloin Saksa oli ajautumassa pahaan taloudelliseen kurimukseen, joten talouden näkökulma näkyy varmasti ainakin jossain määrin, Lehtonen kertoo. Nöyryytetty Saksa oli toipumassa ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeista, kun natsi-ideologia nousi pinnalle. Hän toteaa, että Heideggerin kirjaan tulisi suhtautua oppikirjan sijaan taideteoksena.

– Tämä ei ole mikään maailman helpoin kirja eikä sitä voi suositella esimerkiksi ensimmäiseksi filosofian oppikirjaksi. Teoksen henkinen ilmapiiri on kuitenkin syvä saksalainen lama. Heideggerin mainetta varjostavat edelleen kytkökset natseihin. Hän oli virallisesti puolueen jäsen.

– Hän oli osaltaan toteuttamassa juutalaisten viraltapanaa yliopistoissa. Tämä langetti pitkän varjon Heideggerin ylle, Lehtonen opastaa.

– Heidegger on jälkeensä todennut, ettei hänellä ollut muuta mahdollisuutta kuin totella. Lehtonen pohtii, miksi akateeminen maailma ei reagoinut yhteiskunnalliseen kriisiin ja poliittisiin haasteisiin.

– Jos yliopisto ei voi toimia tällaista vastaan, kuka sitten? Heidegger opettaa, että yhteiskunnallinen haaste on otettava vakavasti, Lehtonen kertoo.

Juho Kuorikoski

Luovaa tuhoa ja innovaatioita taantumassa

Mitä on luova tuho, mikä on innovaatio ja miten innovaatiot syntyvät? Schumpeterin mukaan luova tuho antaa tilaa uusille ajatuksille, innovaatioille ja karsii huonommin kannattavaa toimintaa. Innovaatio on sellainen idea tai keksintö, joka osoittautuu hyödylliseksi yritykselle tai laajemmin ajateltuna organisaatioille esimerkiksi kunnalle.

Mitä on luova tuho?

Schumpeterin teoria talouden kehityksestä (1934) selittää luovan tuhon käsitteen avulla, kuinka taantumien aikana yritykset uudistuvat voimakkaasti. Yrittäjät etsivät koko ajan uusia tapoja pärjätä paremmin, jolloin uudet tuotteet, uudet palvelut, tuotantotavat ja niiden markkinointi haastavat vanhat toimintatavat ja lopulta tuhoavat ne. Markkinatalouden mukaan tapahtumaa selittää kilpailu. Luovan tuhon teho korostuu taantumien aikana. Silloin heikoimmin kannattavat yritykset poistuvat markkinoilta, talouden tuottavuus paranee ja talouskasvu jatkuu. Luova tuho antaa siis mahdollisuuksia luoda uutta. Tällä prosessilla on siis sekä tuhon että luomisen näkökulmat. Toisaalta ihmisiä joudutaan irtisanomaan kannattamattomista tehtävistä ja toisaalta luodaan uusia työpaikkoja uutta liiketoimintaa.

Miltä Suomi näyttää?

VTT:n tekemän tutkimusten mukaan suomalaisten radikaalien innovaatioiden määrä oli vähentynyt vuosina 1995–2008 ja toisaalta pienten yritysten innovaatiotoiminnan tuloksellisuus on kasvanut samalla ajanjaksolla. Suomessa on myös selvästi patentoitu vähemmän keksintöjä kuin koskaan ennen vuoden 2010 aikana. Onko ollut kyse sii-

tä, että suomalaisilla yrityksillä on mennyt niin hyvin, ettei ole ollut tilaa luovalle tuholle. Luovuus ja innovaatiot ovat näin jääneet syntymättä. Tilastojen valossa isoissa yrityksissä on pärjätty ilman merkittäviä kehittämispanoksia. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan teollisuusyritykset ovat tehneet yhtä yleisesti innovaatiotoimintaa vuonna 2008–2010 kuin vuonna 2000–2002. Palvelusektori on tehnyt enemmän innovaatiotoimintaan vuonna 2008–2010 kuin vuonna 2000–2002. Näyttää siltä, että innovaatiotoiminnan painopiste on siirtynyt patenteja synnyttävästä toiminnasta asiakaslähtöiseen palvelun kehittämiseen. Tilastojen valossa asiakasnäkökulman merkitys on siis kasvanut.

Miten innovaatioita luokitellaan

Innovaatiot voivat olla monenlaisia radikaaleja tai pienempiä parannuksia olemassa olevaan tuotteeseen tai tekemiseen. Siten innovaatiot voivat olla uusia tuotteita, palveluja, prosesseja tai ne voivat liittyä markkinoihin tai koko organisaation toimintaan. Markkinointi- ja organisaatioinnovaatioilla tarkoitetaan yrityksen käyttöönottamia uusia markkinointi- ja organisatorisia menetelmiä, joita yritys ei ole aiemmin käyttänyt tai jotka olennaisesti eroavat yrityksen aiemmin käyttämistä menetelmistä. Organisaatioinnovaatio on uuden organisatorisen menetelmän käyttöönotto yrityksen liiketoimintakäytännöissä (ml. tiedonhallinta), työorganisaatiossa tai ulkoisissa suhteissa. Markkinointi-innovaatio taas edellyttää olennaisia muutoksia tuotteen muotoilussa (design) tai pakkauksessa, tuotesijoittelussa, myynninedistämisessä tai hinnoittelussa. Toinen näkökulma innovaatioon on sen tuoman muutoksen suuruus. Innovaatiot voivat olla radikaaleja parannuksia esimerkiksi

kasettiteknologian muuttuminen CD tai myöhemmin mp-soittimiksi. Mullistava innovaatio muuttaa koko teollisuutta kuten esimerkiksi höyrykone muutti teollisuuden tai kännykkä muutti toimintatapaamme kommunikoida. Vähittäiset ns. inkrementaaliset innovaatiot voivat muuttaa pienin askelin koko toiminta-alaa vaikka yksittäiset muutokset eivät olisikaan suuria. Innovaatiotoiminnalla tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden avulla ideoista keksinnöistä muokataan uudistuksista kannattavaa toimintaa. Professori Josu Takala on kirjoittanut esimerkin, kuinka tuotteita valmistava yritys valitsee innovaatiotoiminnan painopisteen.

Miten innovaatiot syntyvät?

Innovaatiotoiminta kehitty työyhteisöissä, verkostoissa ja yksittäisen ihmisten elinympäristöissä. Yritysten innovaatiotoiminnan suuntaan vaikuttavat sekä kilpailijoiden toimenpiteet, henkilöstön näkemykset, asiakkaat ja muiden yhteistyökumppaneiden esimerkiksi alihankkijoiden panostukset. Innovatiivinen ympäristö tukee uudenlaisten ideoiden keksimistä ja niiden toteuttamista. Tämä ympäristö tuottaa ja hyödyntää tietovirtoja ja verkostoja. Tutkimusten mukaan innovatiivisessa ympäristössä syntyy ”pörinää”, puhetta keskustelua, pohdintaa. Tämä synnyttää uutta luovaa toimintaa. Nykyisen tutkimuksen mukaan on hyvä hyödyntää kaikkia mahdollisia ideoiden lähteitä ja kehittää niistä yhdessä hyödyllisiä tuotteita tai parannettua toimintaa. Luottamusta tarvitaan, jotta yrityksessä työntekijät, alihankkijat ja asiakkaat voisivat osallistua innovaatiotoimintaan.

Mitä tästä opimme?

Schumpeterin käsite luova tuho selvittää, että kehittymiselle tulee mahdollisuus, kun luovomme huonommin kannattavasta toiminnasta. Innovaatiotoiminnalla on selvä yhteys yrityksen menestymiseen ja laajemmassa mittakaavassa koko yhteiskunnan kilpailukykyyn ja taloudellisen kasvuun. Jotta onnistumme pääsemään nousuun taantumasta, tarvitaan luovaa tuhoa ja innovaatiotoimintaa tukeva ympäristö, ”pörinää” niin henkilöstön kuin asiakkaiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Innovaatio on tavallisesti jokin uutuustuote

Innovaatio eli uudennos on jokin uutuus, tavallisimmin jokin uutuustuote, esimerkiksi tekninen keksintö. Innovaatio ymmärretään ideana, käytäntönä tai esineenä, jota yksilöt pitävät uutena. Innovaatiot jakautuvat karkeasti kahteen luokkaan: on mullistavia innovaatioita ja vähittäisin muutoksin syntyviä innovaatioita.

Lähteitä

Schumpeter, J. (1934) The Theory of Economic Development, Cambridge, Mass: Harvard University Press

Tidd, Joe, Bessant, John and Pavitt, Keith, "Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change" 2nd edition, John Wiley & Sons, Chichester, 2001.

Marja Naaranoja
Kirjoittaja on dosentti Vaasan yliopistossa

Esimerkki innovaatiotoiminnan painopisteen valinnasta

Yritykset joutuvat miettimään innovaatiotoiminnan painopistettä toiminnoissaan, esim. tuotannossa pohtimalla, mikä näkökulmista on tärkeä. He voivat kysyä asiaa intressiryhmiltään esim. henkilöstöltä sekä tehdä kilpailija että teknologian kehitysanalyseja. Henkilökunnalla on tietoa siitä mikä näkökulmista on tärkein ts. kuinka niitä tulee painottaa: laadun parantaminen, kustannusten pienentäminen, nopea valmistus vaiko asiakkaiden tarpeiden joustava toteutus. Jokainen näkökulma on kuitenkin globaalin kilpailun monifokusoimassa tuotannossa huomioitava, toki eri painotuksin.

Yritykset havainnoivat ympäristöään, jotta ne voivat reagoida muutoksiin parhaalla tavalla. Yritykset pohtivat siten mitkä uhkista muutetaan mahdollisuuksiksi ja mitkä heikkoudet vahvuuksiksi.

Ehdotamme, että käytämme vieressä olevaa listaa kehittämisen painopisteistä kyselyssä, jonka tavoitteena on selvittää intressiryhmien, esim. henkilöstön näkemys kehittämisen painopisteistä resursoinnin tasolle saakka. Tietojen keräämisen jälkeen lasketaan indeksi, joka kertoo yrityksen tämänhetkisen kehittämistarpeen ja kehittämisen suunnan lähitulevaisuudessa. Kyseisen laskelman sisältöä kutsutaan tasapainotettu kriittisten tekijöiden indeksiksi (Balanced Critical Factor Index - BFCI), joka tukee yritysjohtoon päätöksentekoa näyttämällä kehittämisen prioriteetit resurssialokaatioina. (Taulukko 2, Nadler& Takala 2010)

Milesin & Snown topologian mukaan strategiatyyppi voidaan tunnistaa RAL-mallin (Responsiveness/Vastauskyky, Agility/Ketteryyys ja Leanness/Niukka resurssien käyttö) elementtien verrannollisista suhteista toisiinsa nähden. Edelläkävijät painottavat laatua, puolustajat keskittyvät kustannuksiin, kun taas analysoijilla ominaisuudet ovat enemmän tasapainossa. Tarvittavat laskukaavat

TAULUKKO 1. Kehittämisen painopisteen valinta

▶	LAATU
	• Oikea-aikaiset toimitukset asiakkaille • Kaikentyyppisten varastojen ohjaus ja optimointi • Tuotteiden, prosessien ja toimintojen laadun kontrollointi • Tietojärjestelmien tietojen laatu ja luotettavuus • Tietojärjestelmien käytettävyys ja toiminnallisuus
▶	KUSTANNUKSET
	• Tutkimuksen ja kehityksen innovativisuus ja tehokkuus • Tiedon ja teknologian levittäminen • Tuottamattoman ajan vähentäminen prosesseista • Yhtiön johtamisjärjestelmät • Menettelysäännöt ja tietojen turvallisuus
▶	AIKA
	• Osastojen ja hierarkiatasojen välinen kommunikaatio • Tuotteiden ja prosessien suunnittelu • Tietojärjestelmät tukevat liiketoimintaprosesseja • Tietojärjestelmien tietojen näkyvyys • Tietojärjestelmien tietojen saatavuus
▶	JOUSTAVUUS
	• Yhtiön henkilökunnan koulutus ja kehittäminen • Tilausten täyttämisen nopeat ja lyhyet läpimenoajat • Sopeutuminen muutoksiin kysynnässä ja tilauskannassa • Hyvin määritellyt toimintojen vastuut ja tehtävät • Erialaisten organisoitijärjestelmien käyttäminen

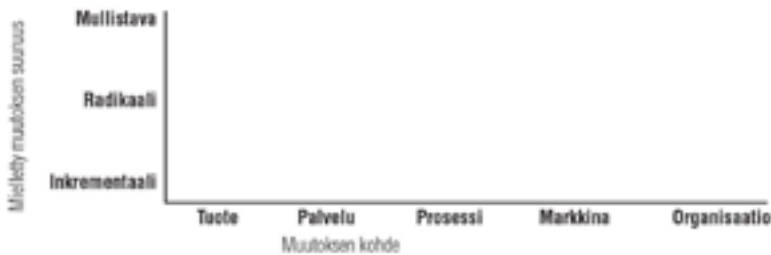
TAULUKKO 2. Esimerkki yhdistetyistä BFCI:n arvoista ryhmää kohden

Laatu	Kustannukset	Aika	Joustavuus
8,4500	5,9540	8,1700	9,9900

TAULUKKO 3. Esimerkki valmiista laskelmasta

Laatu	Kustannukset	Aika	Joustavuus
8,4500	5,9540	8,1700	9,9900
Edelläkävijä	Analysoija	Puolustaja	Reagoija
0,6283	0,6190	0,7443	0,6863

Kuva 1.

Kuva 3.

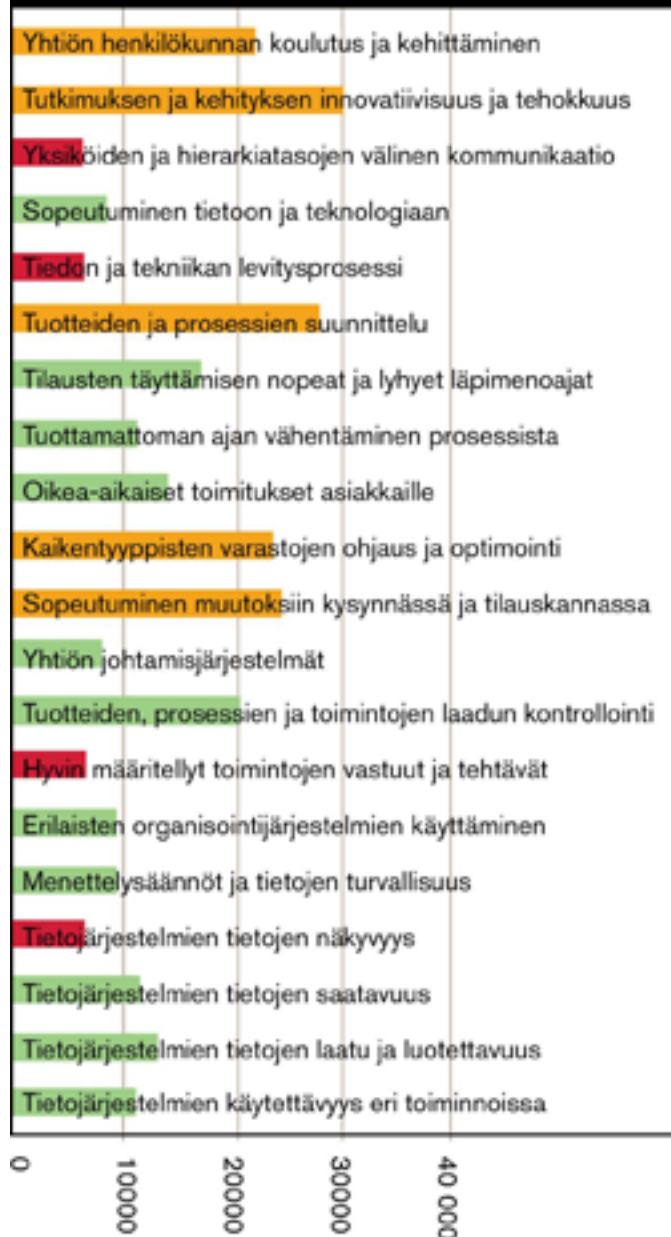
on kuvattu yksityiskohtaisemmin artikkelissa Takala et al. 2007. Tuloksena suosituin strategiatyyppi saa suurimman arvon. Taulukosta 3 voidaan todeta, että käyttämällä BCFI:n arvoja suosituin strategiatyyppi on puolustaja(defender).

Kuva 3 havainnollistaa strategiatyyppien keskinäisiä mittasuhteita, jonka avulla voimme siis analysoida resurssitekijöiden tärkeyttä toisiinsa nähden saavutettavan operatiivisen kilpailukyvyyn ts. suorituskykydimensioiden näkökulmasta (Kuva 3).

Kuvassa 4 on kriittiset kehittämisen kohdat eroteltu laskennallisesti kuvamuotoon liikennevaloanalogialla. Kriittiset kohteet ovat merkitty punaisella värillä, kohteet jotka voivat tulla kriittisiksi lähitulevaisuudessa keltaisella ja ei-kriittiset kohteet vihreällä. Tässä tapauksessa kriittiset tekijät liittyvät tietojohdamiseen “yksiköiden ja hierarkiatasojen välinen kommunikaatio” ja ”tietojärjestelmät tukevat yrityksen prosesseja”, ”tiedon ja teknologian levitysprosessi” ja ”Yrityksen johtamisjärjestelmä” ja ”tietojärjestelmän käytettävyys eri toiminnoissa”. BSFI indeksin perusteella yrityksen tulisi siis keskittyä kehittämään tietojohdamisen käytänteitä, että heidän yrityksessään saataisiin oikea tieto oikeaan aikaan niin että kustannustietokin olisi käytettävissä yrityksen kehittämiseksi.

Erityisen kiinnostavaa on kuinka resurssiallokaatio (Kuva 4 seuraavalla sivulla) vastaa yrityksen valitsemaa Kuvan 3 mukaista operointistrategiaa, ja kääntäen vastavuoroisesti. Uusimmat tutkimukset painottuvatkin tähän sekä siihen kuinka osaamisa ja teknologiavaatimukset muuttavat resurssiallokaation kriittisyyttä esim. Kiina-ilmiö -tarkasteluisa.

Kuva 4. Graafinen esimerkki BCFI-laskutoimituksesta

Kirjallisuus

Golovko, I. 2012. Detection of a Company's Preferable Strategy Type By Sense and Respond Methodology, Vaasan yliopisto. Tuotantotalous, MSc thesis 2012.

D.Nadler, D and Takala, J. 2010: The development of the CFI method to measure the performance of business processes based on real life expectations and experiences, International Conference on Innovation and Management, ICIM2010, 4-5.12.2010, Wuhan, China. 8 pages.

Takala, J., Hirvelä, J., Liu, Y. and Malindzak, D.: Global Manufacturing Strategies Require "Dynamic Engineers"? Case Study in Finnish Industries, International Journal of Industrial Management & Data Systems by Emerald Group Publishing Ltd: Vol.107, No.3, 2007, pp. 326-344.

Josu Takala
Kirjoittaja on professori
Vaasan yliopistossa

Suomalaiset ovat edelläkävijöitä

Tuotantotalouden professori **Josu Takala** on mukana Sanomalehtiylipistossa neljättä kertaa.

– Kahdessa edellisessä artikkelissa tutkittiin globaalia kauppaa valmistusnäkökulmasta. Tämä liittyy aina vahvasti innovaatioihin. Hän kertoo, että globaali toiminta on vahvistunut valtavasti. Isot yritykset ovat Aasiassa ja vievät mukanaan systeemi- ja komponenttitoimintoja sekä toimittajiaan, jotka ovat nykyään entistä useammin pieniä tai keskisuuria yrityksiä.

– Ihan pienimpiä tämä ei välttämättä kosketa, mutta vähänkään suuremmat yritykset ovat vauhdilla menossa Eurooppaan ja Aasiaan. Globaalin kilpailukyvyn vertailun tarve on tämän vuoksi lisääntynyt. Vaikka suuria yrityksiä tulee lisää, pienten ja keskisuurten yritysten määrä kasvaa eksponentiaalisesti.

– Tämä liittyy vahvasti innovaatioihin. Suomalaisen mahdollisuudet ovat nopea oppiminen, nopea mukautuminen ja nopea päätöksenteko, Takala kertoo.

– Vaikka resurssit ovat pienet, meillä on osaamista. Suomalaiset ovat tehokkaita innovaattoreita, kun taas halvan tuotannon maissa osataan käyttää tehokkaasti työvoimaa.

Takala tutkii yritysten resursointia. Ensi syksynä hän aloittaa tutkimustyön, jonka tuloksena on tarkoitus kehittää resursointiin kehitettyä analysointimallia.

– Kehittämällämme järjestelmällä yritysten resursointia mitataan kolmella mallilla. Innovoijat kehittävät esimerkiksi uutta teknologiaa ja pyrkivät kasvattamaan markkinaosuuttaan. Puolustajat puolestaan valmistavat paljon ja pyrkivät säilyttämään markkinaosuutensa. Analysoijat asettuvat näiden kahden ryhmän väliin, Takala selvittää. Malleilla on tarkasteltu neljän yrityksen toimintoja Ivan Golovkon tuotantotalouden pro gradu -tutkielmassa, mutta Takala myöntää, että asiasta olisi hyvä saada lisää näytöä.

– Analyysien perusteella yhtymäkohtia löytyy. Jo nyt voidaan todeta, että innovaattorit pyrkivät joustaviksi analysoijiksi markkinaosuuksia valla- tessaan.

Takalan mukaan Pohjanmaalla ei synny innovaatiota.

– Tehtaat ovat täynnä kiinnostavia prototyypppejä, huippukeksintöjä mutta kaupallisiksi tuotteiksi ne päätyvät aivan liian harvoin.

Innovaatioita tutkiva dosentti **Marja Naaranoja** selvittää, että isot yritykset panostavat innovaatioihin, mutta mittakaava on suuri.

– Isot yritykset tähtäävät suuriin, globaaleihin innovaatioihin ja näihin panostetaan myös tuotekehityksessä. Pienille ja keskisuurille yrityksille tilanne on haasteellinen.

– Jos esimerkiksi omaa tuotekehitystä ei aiemmin ole ollut, uuden keksinnön tuottaminen on haastavaa. Oma osaamista ei ole totuttu myymään, Naaranoja sanoo.

– Uusia tuotteita saatetaan jättää valmistamisen jälkeen tehtaan nurkkaan makaamaan. Näistä ei yleensä puhuta, täydentää Takala.

– Eräs suurimmista haasteista on se, kuinka keksinnöistä puhutaan ja miten ajatus saadaan myytyä eteenpäin. Vallalla oleva ajatus on, että puolivalmiista tuotteesta ei saa puhua, Naaranoja kertoo. Tuotekehityksessä usein edetään väärässä järjestyksessä.

– Keksinnön lisäksi pitäisi tietää myös sen markkina-arvo. Jos esimerkiksi neljästä keksinnöstä kaksi onnistuu, epäonnistuneiden tuotteiden kehittäjille on yleensä tiedossa irtisanominen, Takala selvittää.

– Pitää tietää, mitä resursseja tarvitaan ja laatia strategia idean toteuttamiseen sen perusteella, Takala summaa.

– Tässäpä on haastetta sekä yritys- että yliopistopuolella.

Juho Kuorikoski

Lamasta talouskriisiin 20 vuodessa

Suomen talous koki 1990-luvun alussa valtaisan romahduksen, joka tunnetaan suuren laman nimellä. Lamaa seurasi poikkeuksellisen voimakas kansantuotteen ja tuottavuuden kasvukausi kansantuotteen kasvaessa keskimäärin 3,9 prosenttia vuodessa ajanjaksolla 1994–2008. Tämä talouden kultakausi päättyi vuonna 2009, kun Yhdysvaltojen rahoitussektorilta lähtenyt kriisi levisi Suomeenkin, ja bruttokansantuote putosi 8,4 prosenttia. Vuoden 2012 talouskasvun ennusteet eivät ole olleet optimistisia. Miten tässä taas pääsi käymään näin? Ja millä tavoin nämä kaksi kriisiä eroavat toisistaan?

Suomen ensimmäistä lamaa on analysoitu paljonkin. Vaikka aikalaiskuvauksissa vahvan markan politiikkaa usein pidettiin ainoana mahdollisena vaihtoehtona, myöhempi tarkastelu on osoittanut, että epäonnistunut rahapolitiikka oli varmaankin laman keskeisin yksittäinen syy. Yliarvostettu valuuttakurssi sekä vei vientiteollisuuden hintakilpailukyvyyn, että vaikutti kotimarkkinoiden ylikuumentumiseen. Toki lamaan vaikutti muitakin tekijöitä, kuten Neuvostoliiton viennin hiipuminen sekä 1980-luvun puolivälissä tapahtunut rahamarkkinoiden vapauttaminen, joka muutti lainanannon säännöstelystä säännöstelemättömäksi. Lainanoton verotuksellinen tuki ja liian alhainen korkotaso johtivat sekä osake- että asuntomarkkinoiden ylikuumentumiseen, joka purkautui asteittain vuodesta 1989 syventäen lamaa. Lainojen vakuuksien arvot usein puolittuvat ja yritysten pakolunastukset olivat tavallisia.

Suomen talous vaipui aikaisemman lepsun rahapolitiikan ja siitä seuranneen ylivahvan markan politiikan ja pankkikriisin seurauksena vuonna 1991 voimakkaaseen lamaan, jota pahensi Venäjän kaupan romahtaminen 1990. Vuosien 1991–1993 BKT laski noin 10 prosenttia ja työttömyys nousi 17 prosenttiin. Suomen kilpailukyvyyn palauttivat markan devalvaatio vuonna 1991 ja markan keltatus vuonna 1992. Myös vientiteollisuus alkoi

onnekkaasti elpyä viimeisen kolmen kuukauden aikana 1992, parantaen yritysten tilinpäätöksiä vuodelta 1992. Valuutan ulkoisen arvon heikkeneminen loi omalta osaltaan perustaa viennin uudelleen elpymiselle. Vaihrotaseen vaje, joka oli 1990-luvun alun vuosina noin 5 prosenttia BKT:stä, muuttui vaihtotaseen ylijäämäksi jo vuonna 1994 ja oli positiivinen aina vuoteen 2011 asti.

Lamasta seurasi monia negatiivisia vaikutuksia, joista pahimmat olivat pitkäaikaistyöttömyyden syntyminen ja siitä seuraava sosiaalinen syrjäytyminen. Noin 60 000 työikäistä ihmistä tipahti lopullisesti työmarkkinoiden ulkopuolelle. Lamasta seurasi toisaalta myös tervetullutta tuotantosektorin uudistumista.

Työpaikkoja luotiin korkean tuottavuuden aloille ja ne korvasivat matalan tuottavuuden työpaikkoja. Suomen EU-jäsenyys 1995 myös avasi kotimarkkinat kilpailulle, ja heikon tuottavuuden aloilla alkoi voimakas rakennemuutos. Suomen talous oli lähes koko 1900-luvun riippuvainen metsäteollisuudesta ja suuri osa toimialoista oli suljettu ulkomaiselta kilpailulta. Suomen teollisuuden uudeksi kivijalaksi nousi 1990-luvulla sähkötekninen klusteri Nokian johtamana. Tämä sektori vastasi suuresta osasta tuottavuuden kehitystä vuosien 1993–2008 välisenä aikana. Samalla monien muiden teollisuusyrityksien, erityisesti metalliteollisuuden, oli suunnattava vientinsä neuvostomarkkinoilta länsimaihin. Tämän johdosta ne joutuivat parantamaan tuotteittensa laatua ja hintakilpailukykyä.

Vuosien 1994–2008 menestystarinan yksi keskeisiä elementtejä oli aineettoman pääoman nousu. Sekä yksityiset että julkiset tutkimus- ja tuotekehitysinvestoinnit nousivat voimakkaasti. Koulutus- ja elinkeinopoliittisilla toimenpiteillä pyrittiin vahvistamaan osaamiseen perustuvan talouden kehitystä. Tällä olikin varmasti suuri merkitys ns. Nokia-klusterin merkityksen kasvussa Suo-

messä. Kuitenkaan kaikki julkisen vallan lempialat, esimerkiksi bioteknologia, eivät osoittautuneet samanlaisiksi menestystarinoiksi. Suomi täytti tuona aikana EU:n yleisen tavoitteen tutkimus- ja kehitysinvestointien osuuden kasvattamisesta kolmeen prosenttiin.

Uudeksi aineettoman pääoman eräksi on nousemassa johtamiseen ja markkinointiin liittyvä organisaatiopääoma. Siinäkin kasvu oli voimakasta 1900-luvulla, mutta ei enää 2000-luvulla. Toisaalta 2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä voidaan kutsua globalisoituneen maailmantalouden kaudeksi, jossa Suomi on ollut hyvin mukana. Suomalaisilla yrityksillä oli tuskin ollenkaan ulkomaantoimintaa vielä 1980-luvulla hissivalmistusta lukuun ottamatta, kun nykyään 60 prosenttia suurten suomalaisyritysten työvoimasta on ulkomailla. Suomen menestystä ei voi enää mitata kansallisten rajojen sisäpuolella, ja siksi kotimaan bruttokansantuote on riittämätön mittari myös aineellisesti hyvinvoinnille.

Taluspoliittisena tavoitteena on ollut mahdollisimman pitkälle viety integraatio Euroopan unioniin. Kun rahapolitiikan ongelmat olivat laman oleellisia aiheuttajia, niin tämän ilmiön toistumiselta pyrittiin suojautumaan viemällä Suomelta rahapolitiittinen itsenäisyys ja integroitumalla yhteiseen eurooppalaiseen rahajärjestelmään. 1990-luvun loppu olikin sen alkuun verrattuna suhteellisten alhaisten ja vakaiden korkojen aikaa. Koko Euroopan unionin alueella maiden väliset korkoerot olivat tasoittuneet 1990-luvun lopulle tultaessa. Suomi pääsi jo ennen euroon siirtymistä vuonna 2002 sekä euroaikana hyötymään alhaisesta korkotasosta, joka tuki yritysten investointipolitiikkaa. 2000-luvun puolivälin tienoilla Suomen taloudellinen asema näytti ruusuiselta ja toteutettu politiikka onnistuneelta.

Tämä optimismi alkoi kuitenkin horjua, kun rahoitusmarkkinoiden häiriöt alkoivat kasaantua vuonna 2007. Kriisi syntyi Yhdysvaltain rahoitusmarkkinoilta ja erityisesti asuntoluototuksesta. Syksyllä 2008 rahoitusmarkkinoiden kriisi oli jo kehittynyt täysimittaiseksi talouskriisiksi. Koska Suomen talouden perusteissa ei ollut mitään erityisiä ongelmia, kriisin vaikutuksia Suomeen ei

Fakta: Rahayksikön nimi valittiin kilpailulla

Suomen markka oli Suomessa vuosina 1860–2002 käytössä ollut rahayksikkö. Markka on vanha jalometallien painomitta, josta se otettiin rahayksikön nimeksi. Kun markka otettiin käyttöön Suomessa, sen nimeä ei tuolloin käytetty muualla. Nimi valittiin kilpailulla. Muita ehdotuksia olivat sataikko, omena ja suomo.

aluksi kunnolla tajuttu. Tälläkin kertaa ongelmat heijastuivat Suomen talouteen viennin ongelmien kautta. Viennin laskiessa 21,5 prosenttia vuoden 2009 aikana BKT supistui 8,4 prosenttia. Silti kriisiä pidettiin talouden toipuessa 2010 kysyntälähtöisenä, joka nopeasti korjaantuu viennin elyessä. Suomen BKT ei ole kuitenkaan vielääkään saavuttanut vuoden 2008 tasoa.

Euroalueen kriisi on seurausta erityisesti kahdesta tekijästä. Euroalueen taloudet, Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian tavoin, pyrkivät ehkäisemään maailmanlaajuisia lamaa vuonna 2009 massiivisella velkaelvytyksellä. Tämä nosti monen maan velkaantumisen kestäättömälle tasolle. Toisaalta euroalueen taloudet ovat kehittyneet epätasaisesti. Etelä-Euroopan maat eivät ole päässeet mukaan globalisaation rattaisiin, vaan pikemminkin tuotantoa on siirtynyt halvemman työvoiman maihin. Koska valuuttakurssia ei voi alentaa, kilpailukyky voidaan parantaa vain palkkoja ja hintoja sopeuttamalla ja rakenteellisilla uudistuksilla. Monella maalla on edessään tuskainen tie.

Suomen makrotaloudellinen tila on tällä hetkellä kohtuullisen hyvä. Edellisen laman kaltaista massatyöttömyyttä ei ole näköpiirissä. Julkinen velkaantuminen on euroalueen pienimpiä, ja rajuja leikkauksia sosiaalimenoihin ei tarvitse yhtäkkiä tehdä. Vaasan yliopiston taloustieteen yksikössä vierailleen rahoitusmarkkinoiden asiantuntijan, professori David Llewellynin mukaan euroalue ei tule kestäämään, vaikka hän samalla kannattaakin

Euroopan vakausmekanismin käyttöä mahdollisimman laajasti. Merkittävä virhe euroaluetta luottaessa oli usko siihen, että vaihtotaseen epätasapainoilla ei olisi merkitystä, vaikka ne mittaavat kansakunnan säästämistä. Liian moni valtio on elänyt yli varojensa varsinkin talouskasvun hidastuttua Etelä-Euroopassa jo 2000-luvun alussa. Eurosta on tullut talouden pelastajan sijaan rasite.

Panu Kalmi
Hannu Piekkola

Kirjoittajat ovat professoreina
Vaasan yliopiston taloustieteen yksikössä

Kirjallisuutta:

Dahlman, Carl J., Routti, Jorma, Ylä-Anttila, Pekka (2006): Finland as Knowledge Economy: Overview.

Kiander, Jaakko (2001): Laman opetukset. Vatt julkaisu 27:5

Piekkola, Hannu (2012): Aineeton pääoma – talouskasvun ytimessä, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2012

Pohjola, Matti (2011): Kasvukauden tilinpäätös, Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2011

Talouden tulevaisuus on sumuinen

90-luvun lamasta on pitkä matka talouskriisiin. Vaikka yhtymäkohtiakin on, paljon on myös eroavaisuuksia. Professorit **Panu Kalmi** ja **Hannu Piekkola** näkevät, että suurimmat erot ovat mitataavassa.

– Nykyinen kriisi on globaali, kun taas 90-luvulla taantuma oli voimakkain juuri Suomessa ja johtui pitkälti sisäisistä syistä, Kalmi kertoo. Globaali talouskriisi kuitenkin puhkesi hyvin samalla tavalla kuin lama suomessa 90-luvulla.

– Tuolloin suomalaiset pankit ottivat tietoisia riskejä lainanannossa, kun eivät lisänneet vakuusvaatimuksia. Nyt Yhdysvalloissa rahoituslaitosten avokätinen ja vakuuksista piittaamaton lainananto johti asuntojen hintakuplaan, Piekkola selvittää.

Taloustilanne näkyy myös Pohjanmaalla, mutta alueen onni on toimiala, sillä alueen isot yritykset eivät kuulu Nokia-ryppääseen.

– Isoimmat firmat eivät kuulu Nokia-klusteriin ja maatalouden rakennemuutos on täällä jo tehty. Maatalous on Pohjanmaalla elinkelpoinen toimiala ja tukee hyvin myös pienviljelyä, Piekkola kertoo. Seinäjoen kaupallinen vetovoima on yllättänyt.

– Se kasvoi varsin voimakkaasti laman jälkeen etenkin kaupan alalla. Oikeastaan ainoa riski alueella on kaupan keskittyminen joko Ouluun tai Tampereelle, Piekkola toteaa.

Kalmi kertoo, että tällä hetkellä ei ole syytä ylenpalttiseen huoleen taloustilanteesta.

– Vaikka välittömiä ongelmia ei ole, taloustilanne on edelleen epävarma. Lehdistö kertoo, että eurokriisi on ohitse, mutta minun mielestäni on vielä liian aikaista sanoa.

– Euroopan keskuspankki EKP:n asiantuntijana toiminut David Llewellyn on tullut siihen päätelmään, että EU on nykyisillä ratkaisullaan ostanut lisääikaa, Piekkola toteaa.

- Euroopan pankkien luotonanto on tällä hetkellä nihkeää ja tämä johtuu epävarmoista tulevaisuuden näkymistä, Kalmi selvittää. Jos EU:n ongelmat pysyvät Kreikassa, ne ovat ratkaistavissa.
- Jos ainoa ongelma on Kreikka, kolmas tukipaketti saattaa ratkaista mahdolliset ongelmat. Tilanne on ihan eri, jos Italia ja Espanja ajautuvat Kreikan mukana kriisiin, Piekkola sanoo.
- Tilanne Kreikassa on todella ankea. Julkiseen talouteen on tehty massiivisia leikkauksia. Kreikkalainen professori ansaitsee tällä hetkellä vähemmän kuin suomalainen assistentti, Kalmi kertoo. Kreikan ongelmana on aivovuoto.
- Koulutettu väki poistuu maasta, kun taas esimerkiksi Espanjassa ja Italiassa opiskelleet ihmiset palaavat takaisin kotiseuduilleen. Aivovienti on ollut aina Kreikan ongelma, Piekkola kertoo.

Professoreiden mielestä ongelma on ratkaistava järjestelemällä velkaantunutta julkista taloutta.

- Tämä määrää Euro-alueen tulevaisuuden kasvunäkymät, sanoo Kalmi.

Yhteisvaluutan tulevaisuutta on vaikea spekuloida.

- Jos Euro purkaantuisi, edessä olisi pitkä ja hankala prosessi. Toivottavasti siihen ei tarvitse mennä, Kalmi pohtii.

- Suomen pankin historiikin kirjoittamiseen osallistunut Antti Kuusterä on todennut, että yksikään rahaliitto ei ole kestänyt 40 vuotta pidempään, Piekkola kertoo.

Juho Kuorikoski

Veropolitiikan vaikutus suhdannevaihteluihin

Käytännön talouspolitiikassa ja siihen kuuluvassa finanssipolitiikassa hyödynnetään tosiasiallisesti veropoliittisia keinoja. Keskeisimmät veropolitiikkaan liittyvät suhdannepoliittiset ratkaisut tehdään yleensä vuosittain valtion talousarvion suunniteltaessa ja siitä päätettäessä. Näin toimitaan käytännössä siitä riippumatta, miten veroteoriassa suhtaudutaan veroilla ohjaamisen vaikutuksiin ja tehokkuuteen. Sekä käytännön että teorian ongelmat liittyvät verovelvollisten käyttäytymiseen, mikä muutosten arviointi ei ole yksiselitteistä.

Veropolitiikan tavoitteiden keskeisen osa-alueen muodostavat suhdannepoliittiset tavoitteet. Perinteisessä finanssipolitiikassa on pyritty taloudellista kehitystä vakauttaviin vaikutuksiin. Esimerkiksi kokonaiskysyntään yritetään vaikuttaa verotulojen ja julkisten menojen sääntelyllä. Tavoitteena on harjoittaa noususuhdanteessa kiristävää finanssipolitiikkaa, jolloin veroja korottamalla ja menoja supistamalla hillitään kokonaiskysyntää. Laskusuhdanteessa käytetään elvyttävää finanssipolitiikkaa kysynnän lisäämiseksi, jolloin alennetaan veroja ja lisätään menoja. Toimintamallia voidaan kutsua traditionaaliseksi keynesläiseksi talousopiksi.

Viime vuosina koskevana esimerkkinä voidaan käyttää vuoden 2008 finanssikriisin jälkeistä vero- ja finanssipolitiikkaa Suomessa. Julkisia menoja lisättiin ja verotusta kevennettiin ulkomaisen velan avulla. Veropoliittiseen keinovalikoimaan kuuluivat mm. ansiotulojen verotuksen keventäminen, mikä toteutettiin lieventämällä tuloveroasteikon progressiota ja lisäämällä vähennyksiä. Verotukkeinona käytettiin myös tuotannollisten investointien väliaikaisesti korotettuja poistoja.

Perinteistä toimintamallia ei ole aina sovellettu Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Toisinaan finanssi- ja veropolitiikka on ollut kiristävää laskusuhdanteessa ja sitä on löysennetty noususuhdanteessa. Negatiivisena esimerkkinä mainitaan usein 1980-luvun loppupuolen nousukausi eli ns. kasinotalouden aika. 1990-luvun alkupuolen

”laman” jyrkkyyttä on selitetty osaksi edeltävän ajan ”löysällä” vero- ja finanssipolitiikalla.

Suomessa on viime vuosikymmenien aikana käytetty melko suppeaa keinovalikoimaa, mikä on painottunut tuloverotukseen. Suhdannepoliittisiin vakiokeinoihin on kuulunut valtion talousarvion yhteydessä annettu lakiesitys tuloveroasteikkolaiksi. Valtion tuloverotuksen veroasteikko sisältää oikeastaan automaattisen mahdollisuuden suhdannepolitiikkaan. Yksinkertaistettuna on kysymys siitä, tehdäänkö veroasteikon tarkistus suurempana tai pienempänä kuin inflaatiokehitys edellyttäisi. Nykyisin tuloveroasteikolla vaikutetaan vain ansiotulojen verotukseen. Sääntelyn merkitys on rajoitettu, koska sen ulkopuolelle jäävät mm. pääomatulot ja yhteisöjen, kuten osakeyhtiöiden, elinkeinotulot, joiden verokanta on suhteellinen eli kiinteä veroprosentti.

Yleisesti käytetty veropoliittinen väline on lisäksi ollut tuloverotuksen vähennykset, joita voidaan tarkistaa vuosittain joko korottamalla tai alentamalla vähennysten euromääriä.

Toisinaan on käytetty suhdanteiden tasaamiseen myös ali- tai ylimitoitettua ennakkoiperintää. Aliimitoitettu ennakkoiperintä voi lisätä kysyntää ja edistää elinkeinotoimintaa, mutta verovelka tulee maksettavaksi seuraavana vuonna verotuksen toimittamisen jälkeen. Ylimitoitettu ennakkoiperintä toimii vastakkaisella tavalla. Esimerkkinä voidaan mainita vuosi 1990, jolloin osakeyhtiöiden veroprosentti valtionverotuksessa oli 25. Ennakkoerot määrättiin kuitenkin 33 %:n mukaan. Suhdannepoliittinen keino ei ollut oikea-aikainen, koska ns. lama oli alkanut jo vuonna 1990. Varttuneemmat lukijat muistanevat veropolitiikan pysyvänä suhdannepoliittisina keinoina investointivarausjärjestelmän ja investointiverolain. Investointivarausjärjestelmällä pyrittiin tasamaan suhdannevaihteluja yritysten tekemien investointien osalta. Yritykset saivat tehdä noususuhdanteessa verotettavaa tuloa pienentävän investointivarauk-

sen, jolla laskusuhdanteessa katettiin investoinnin hankintameno osittain tai kokonaan. Investointivarausjärjestelmästä tuli tosiasiallisesti yleinen verotuki, minkä suhdannepoliittinen tehokkuus arvioitiin vähäiseksi. Investointiveroilla tasoitettiin suhdannevaihteluita rakennusalaalla. Veron suuruus oli 25–40 prosenttia rakennuskustannuksista, joten se esti tehokkaasti kohteeksi valitun rakennustoiminnan.

Veropoliittiseen vakiokalustoon ovat kuuluneet myös käyttöomaisuuden hankintamenon poistot. Monesti oletetaan, että taloudellisessa kasvussa on olennainen merkitys yritysten investoinneilla. Veropoliittikaan kuuluvilla kasvupoliittisilla tavoitteilla pyritään usein vaikuttamaan siihen, että laskusuhdanne muuttuisi noususuhdanteeksi. Investointikannustimena käytetään elinkeinoverotuksen poistojärjestelmää. Toisinaan on käytetty kannustimena ylipoistoja eli kirjanpidon ulkopuolisia verotuksessa tehtäviä laskelmallisia poistoja, jotka voivat ylittää todellisen hankintamenon. Esimerkkinä voidaan mainita tutkimusvähennysjärjestelmä, joka oli käytössä 1980-luvun loppupuolella ja jolla kannustettiin yritysten tutkimustoimintaa. Sen lisäksi on hyödynnetty etupainoisia poistoja, joita koskeva esimerkki on edellä mainittu tuotannollisten investointien väliaikaisesti korotetut poistot.

Pysyvänä investointikannustimena käytetään poistoeroa. Kirjanpitolain mukaan yritysten tulee soveltaa käyttöomaisuuden hankintamenon osalta suunnitelman mukaisia poistoja, jotka perustuvat arvioon hyödykkeen kulumisesta ja käyttöiästä. Verotuksessa sallitut enimmäispoistot voivat ylittää suunnitelman mukaiset poistot. Poistoerona voidaan käsitellä sitä määrää, jolla verotuspoistot ylittävät suunnitelman mukaiset poistot, jos yrityksen kannattavuus sen sallii. Poistoero suojaa yrityksen tulorahoitusta sekä veronsaajilta että omistajilta. Tilapäinen ylipoistomahdollisuus voi toimia investointikannustimena. Tosiasiallisesti poistoero muodostaa verotuen kotimaisille investoinneille, mikä usein unohtetaan niiden toimesta, jotka vaativat suunnitelman mukaisten poistojen noudattamista myös verotuksessa.

Usein epäillään, vaikuttavatko etupainoiset poistot kansantaloudellisesti merkityksellisellä tavalla yritysten investointitasoon. Veropoliittisen kannustimenvaikutus saattaa olla rajoitettu siitä johtuen, että yritysten arvioimat kysyntäodotukset ja rahoit-

Fakta: Veroilmoituksen antaminen

Veroilmoitus on annettava viimeistään 8.5. tai 15.5. Esitetytyn veroilmoituksen mahdolliset virheet voi korjata määräaikaan mennessä verohallituksen verkkopalvelussa osoitteessa **www.vero.fi**. Veroilmoituksen tiedot kannattaa tarkistaa. Jos tiedot ovat oikein eikä mitään tietoja puutu, veroilmoitusta ei tarvitse muokata.

tuksen saatavuus voivat olla merkittävimpiä tekijöitä investointipäätöksiin kuin verokannustimet. Verotuet saattavat aikaistaa investointipäätöksiä. Veropoliittikan suhdannepoliittiset keinot ovat usein jähmettyneet tuloverotuksen puolelle, vaikka yhtä hyvin voitaisiin hyödyntää välillistä verotusta.

Tavanomaisiin keinoihin ovat kuuluneet työnantajan sosiaaliturvamaksut, joita suhdannepoliittisista syistä on usein muutettu kesken kalenterivuoden, mikä tosin aiheuttaa hallinnollisia lisäkustannuksia yrityksille. Työnantajan sosiaaliturvamaksujen alentamisen oletetaan vaikuttavan työllistämiseen.

Tuloverotuksen sijasta tai sen lisäksi voitaisiin veropoliittikassa käyttää suhdannepoliittisena keinona arvonlisäverotusta. Tämä on kuitenkin kovin harvinaista Suomessa. Arvonlisäveron korotukset voidaan ajoittaa siten, että suhdannepoliittisesti on perusteltua leikata kotitalouksien kulutuskysyntää. Vastaavasti saatetaan arvonlisäveron alentamisella lisätä kokonaiskysyntää, jos arvonlisäverovelvolliset elinkeinonharjoittajat siirtävät veroalennukset myyntihintoihinsa. Näin ei näytä aina käyvän, mistä on negatiivisia kokemuksia viime ajoilta muun muassa ravintolatoiminnasta sekä parturi- yms. alalta. Elinkeinoharjoittaja voi pitää myyntihinnan entisellään ja hyödyntää veroalennuksen katteensa lisäyksenä. Arvonlisäveron muutoksilla olisi tuloverotusta laaja-alaisempia suhdannepoliittisia vaikutuksia, jos arvonlisäverovelvolliset eivät ahnehtisi veronalennuksia itselleen, vaan ne siirtäisivät ne kuluttajahintoihin. Valtioneuvoston kuluvana vuonna tekemä päätös

arvonlisäverokantojen korottamisesta ei liity suhdannepolitiikkaan vaan mm. valtiontalouden tasapainottamiseen velkaantumisen vähentämiseksi. Arvonlisäverotus tarjoaisi monipuolisen keinovalikoiman, koska se sisältää verottomuuden lisäksi nollaverokannan, joka on tosiasiallisesti verotuki, sekä kolme muuta verokantaa (nykyisin 9, 13 ja 23 %).

Arvonlisäverotusta monipuolisemman ja hienojakoisemman suhdannepolitiittisen välineen antaisi valmisteverotus, mitä ei ole oikein osattu käyttää Suomessa. Mallimaana voitaisiin pitää Tanskaa, jossa monisäikeisellä valmisteverotuksella siirrettiin verorasitus tuloverotuksesta välilliseen verotukseen. EU:n säännökset harmonisoivat lähinnä alkoholi- ja tupakkatuotteita sekä polttoaineita, joita on hyödynnetty ensisijaisesti verotulojen lisäämiseksi, jotta valtion talousarvio saataisiin

tasapainoon. Muita hyödykkeitä koskevia kansallisia valmisteveroja voitaisiin käyttää vapaasti suhdannepolitiittisten tavoitteiden toteuttamiseen.

Veropolitiikan päätavoite on aina fiskaalinen eli verotulojen kerryttäminen veronsaajille niiden tulo- tarpeiden tyydyttämiseksi.

Euroopan unionin lainsäädäntö rajoittaa EU:n jäsenvaltioiden veropolitiittisia vaihtoehtoja. Esimerkkinä voidaan mainita valtiontukikielto ja verosyrjintäkiellot. Valtioiden välinen kansainvälinen verokilpailu supistaa myös veropolitiikan mahdollisuuksia.

Asko Lehtonen

Kirjoittaja on Vaasan yliopiston professori, oikeustieteen tohtori ja varatuomari

Digiajan verokarhu on kaukana yksinkertaisesta

Veroilmoituksen täyttäminen on edelleen monelle suoranaista salatiedettä

Tietotekniikka ei ole helpottanut kansalaisten asiointia verotoimiston kanssa. Vaikka lomakkeet ovat esitetyt, ne ovat edelleen monelle ihmiselle täyttä hepreaa.

– Verojen maksaminen on edelleen hirvittävän monimutkaista, kertoo professori Asko Lehtonen. Hänen mukaansa veroilmoituksen laatimisessa vaaditaan edelleen hyvin yksityiskohtaisia tietoja.

– Pitää tietää, mitä vähennetään ja mihin kohtiin on tehtävä lisäyksiä. Prosessi on verovelvolliselle erittäin työläs. Apua saa ohjeista, mutta harva jaksaa opiskella kymmeniä sivuja veroilmoituksen täytöstä. Apuakaan ei välttämättä saa, vaikka sitä haluaisi.

– Valtion tuottavuusohjelman tavoitteena on kutsua verohallinnon työpaikat 6 300:sta 5 000:een. Tämä tulee näkymään esimerkiksi siinä, ettei ihmisiä ehditä neuvomaan. Tuottavuusohjelma näkyy myös tarkastusten määrässä.

– Verotiedoista virkailijat tarkastavat enää 30 prosenttia, muista huolehtii tietokone. Jossain vaiheessa ihmiset oppivat, että kaikki vähennykset menevät läpi, kun kaikki automatisoidaan ja tarkastukseen joutuu vain kolme kymmenestä, Lehtonen selvittää.

Vuonna 2005 kuvioihin tullut koneverotus on pistänyt monen pasmat sekaisin. Nykyään veroilmoitus tehdään pitkälti verkossa.

– Esimerkiksi vanhuksilla ja vähäosaisilla ei välttämättä ole mahdollisuutta tarkistaa veroilmoitustaan verkossa. Etenkin vanhemmille ihmisille asiointi tutussa verotoimistossa olisi huomattavasti helpompaa. Tuottavuusohjelma vähentää myös palvelupisteiden määrää.

– Pohjanmaalla verotoimistoja on tulevaisuudessa Vaasassa, Seinäjoella ja Kokkolassa. Veroneuvojen hakeminen kesken työpäivän ei enää onnistu, avun saanti heikkenee jatkuvasti, Lehtonen kertoo. Verotus kiristyy koko ajan ja yhä enemmän otetaan tuloverotuksesta. Tämä ei Lehtosen mukaan ole oikea tapa.

– Suomessa ei uskalleta tehdä sellaisia ratkaisuja, kuten esimerkiksi Tanskassa. Siellä tuloverotusta on siirretty arvonlisä- ja valmisteveroihin. Ratkaisun edut näkyvät sekä työnantajalle että työntekijälle.

– Palkkakilpailu pysyy tällä tavoin aisoissa, kun työntekijä ei tarvitse niin suurta bruttopalkkaa. Tämä taas näkyy työn hinnoittelussa. Se pysyy kilpailukykyisenä. Suomessa tilanne on toinen.

– Täällä työ on hinnoiteltu siten, että nykyään on huomattavasti kannattavampaa siirtää tiettyjä toimintoja maihin, joissa työvoima on edullisempaa. Nyt tänne laivataan ulkomailta sellaisia tuotteita, joita voitaisiin valmistaa myös Suomessa, jos työvoima olisi edullisempaa. Tämä myös ratkaisisi eläkkeiden maksamisen. Nyt nekin ovat tuloverotuksen piirissä, Lehtonen kertoo.

Konkurssi tai saneeraus yrityksen vaihtoehtoina

Lamalla on negatiivinen vaikutus yritystoimintaan. Lama käynnistyy usein jo laman pelosta, jolloin yksityiset ihmiset ja yritykset varautuvat lamaan karsimalla kulutustaan ja siirtämällä investointejaan. Tämän vuoksi yritysten myymien kulutus- ja investointihyödykkeiden kysyntä laskee ja yritykset kärsivät ylisuuresta kapasiteetista. Ne pystyisivät tuottamaan ja myymään huomattavasti enemmän hyödykkeitä, mutta niille ei ole kysyntää. Ylimääräinen kapasiteetti maksaa, sillä yritys ei pysty nopeasti sopeuttamaan tuotantoaan, työntekijöitä ja valmistuskapasiteettia, laskeneeseen kysyntään. Mitä vaihtoehtoja yrityksellä on? Se voi joko saneerata toimintaansa tai lopettaa liiketoiminnan konkurssin, yrityksen lopettamisen tai sen myymisen kautta. Suomessa on tuhansia yrityksiä, jotka parhaillaankin miettivät näitä vaihtoehtoja. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa pantiin viime vuonna vireille 2944 konkurssia. Suurimmalle osalle näitä yrityksiä konkurssi merkitsee toiminnan loppumista. Samana vuonna pantiin vireille 502 yrityssaneerausta. Se taas merkitsee toivoa kaikille ja onnistumista jopa sadoille yrityksille.

Syyt taloudellisiin vaikeuksiin

Yrityksen taloudellisten vaikeuksien takana voi olla monia syitä. Monet tutkimukset syyttävät yritykset johtoa selittäen, että se on epäonnistunut johtamisessa, jos yritys ajautuu vaikeuksiin. Yritysjohdolla voi olla liian vähän koulutusta tai kokemusta tai se tekee päätöksiä, joista vaikeudet käynnistyvät. Yleisimmäksi syyksi katsotaan usein epäonnistuneet investoinnit, jolloin yrityksen johto on tehnyt päätöksen investoida väärän kokoisena, väärään aikaan tai väärin kohteisiin. Jos yritys investoi paljon tuotantokapasiteettiinsa, joutuu se ottamaan paljon velkaa, eikä investointi tuotteiden kysynnän

laskiessa tuota riittävästi velkojen takaisinmaksamiseksi.

Yrityksellä voi olla heikko laskenta- ja valvontajärjestelmä, jolloin yritysjohto ei saa riittävästi oikeaa informaatiota tilanteesta ja mahdollisuuksista sen korjaamiseen. Taloudellisiin vaikeuksiin liittyy usein kustannusten karkaaminen käsistä heikon valvonnan vuoksi. Vaikeuksissa olevia yrityksiä syytetään usein myös markkinoinnin puutteista. Yrityksellä voi olla hyvät tuotteet ja potentiaalisia asiakkaita, mutta nämä eivät kohtaa toisiaan. Tyypillinen kuvaus epäonnistuneesta markkinoinnista on se, että yrityksen johto istuu toimistossaan ja odottaa passiivisena, että asiakkaat soittaisivat. Laman aikana soittoja tulee vähän.

Vaikeuksien syynä voi olla myös itse tuote. Yritys ei kykene valmistamaan sellaista tuotetta sellaiseen hintaan ja tarjoamaan sitä sellaiseen aikaan markkinoille, että asiakkaat ostaisivat sitä riittävästi. Syyt vaikeuksiin voivat yrityksen sisällä olla myös äkillisiä. Yrityksen avainjohtaja saattaa sairastua vakavasti tai yllättäen irtisanoutua, yrityksessä saattaa syttyä tulipalo tai tapahtua muu onnettomuus, tai yritys voi joutua maksamaan suuria korvauksia viallisista tuotteista.

Suuri osa vaikeuksista johtuu kuitenkin ulkoisista tekijöistä. Lama saattaa iskeä niin voimakkaasti, että yrityksellä ei kerta kaikkiaan ole mahdollisuuksia selviytyä. Tässäkin tilanteessa tehokas informaatiojärjestelmä voi tuottaa yritysjohdolle varoituksen riittävän ajoissa, jotta se ehtii varautua kysynnän laskemiseen. Monissa tapauksissa varoitettavaa informaatiota on olemassa, mutta yritysjohto ei ole sitä joko noteerannut tai on jättänyt tarvittavat korjaustoimenpiteet tekemättä. Tehokas varoitusjärjestelmä voi antaa varoituk-

sen jo hyvissä ajoin, mutta joskus taantuma iskee päälle muutamassa kuukaudessa, jolloin aikaa reagoida jää vähän. Yritysjohdon reagointiaika on usein tärkein tekijä vaikeuksien välttämiseksi: yrityksen on oltava valpas, mutta myös nopea sopeutumaan muutoksiin.

Laman lisäksi on olemassa muitakin ulkoisia kriisin aiheuttajia. Yrityksen pääasiakas saattaa lopettaa ostamisen esimerkiksi konkurssin vuoksi, eikä yrityksellä ole valmiina vaihtoehtoisia asiakkaita tuotteilleen. Liian vahva keskittyminen yhteen asiakkaaseen on alihankinta-alalla tyypillistä, mutta se voi myös merkittävä riskitekijä: jos asiakkaalla menee hyvin, alihankkija kasvaa ja nauttii hedelmistä sen mukana. Kun asiakas kohtaa vaikeuksia, ne ulottuvat alihankkijaan asti. Yritys voi myös menettää oman alihankkijansa ja joutua sitä kautta vaikeuksiin tai markkinoille voi tulla kilpailija, jolla on selvä kilpailuetu. Yritys on myös saattanut myydä hyödykkeitään riskiasiakkaille ja joutuu itse vaikeuksiin, kun asiakas ei pysty maksamaan ostovelkojaan.

Saneeraus vai konkurssi

Kun yritys on maksukyvytön tai maksukyvyttömyyden vakavasti uhkaama, se voi hakea yrityssaneeraukseen tai joutua konkurssiin. Laki yrityksen saneerauksesta (YSL) antaa yritykselle mahdollisuuden päästä yrityssaneeraukseen, jos se voidaan tervehdyttää jatkamiskelpoiseksi. Hakemus yrityssaneeraukseen tehdään käräjäoikeudelle, joka yleensä päävelkoja kuultuaan tekee päätöksen siitä, onko saneerauksen aloittamiselle esteitä. Keskeisin vaatimus hyväksymiselle on se, että yrityksen maksukyvyttömyys voidaan poistaa menettelyn avulla. Yrityksen pitää esittää selvitys taloudellisesta tilanteestaan ja siitä, millä tavalla maksukyvyttömyys on mahdollista poistaa saneerausohjelman avulla. Useissa tapauksissa saneerauksen aloittamiselle on esteitä ja vain noin 60 % hakemuksista johtaa saneerausmenettelyn käynnistämiseen.

Yrityksen päätökseen joko hakeutua saneeraukseen tai konkurssiin vaikuttavat monet eri tekijät. Konkurssi merkitsee liiketoiminnan lopettamista ja yrityksen omaisuuden jakamista velkojien kesken. Monissa tapauksissa yritys on niin velkainen, että velkojien saamat jako-osuudet konkurssissa jää-

vät mitättömiksi. Saneerauksen käynnistäminen taas vaatii sitä, että osa vakuudettomista veloista annetaan anteeksi ja rahoitusehtoja muutenkin helpotetaan. Tällä tavalla yritys saa pelivaraa ja pystyy mahdollisesti jatkamaan toimintaansa ja toteuttamaan saneerausohjelman. Tässä vaihtoehdossa velkojat saavat sovitun osuutensa maksuohjelman mukaisesti.

Saneerauskelpoisuus

Taulukossa 1 on esitetty nelikenttä saneerauksen onnistumisen mahdollisuuksista. Ne riippuvat pitkälle yrityksen pääomarakenteesta ja kannattavuudesta. Pääomarakenne, jota mitataan omavaraisuusasteella, on saneeraustilanteessa yleensä heikko ja vain poikkeustapauksissa tyydyttävä. Jos se ei ole heikko, niin yleensä katsotaan, ettei yritys ole maksukyvytön tai sen vakavasti uhkaama, eikä saneeraukseen ole pääsyä. Toinen tärkeä tekijä on kannattavuus, jota mitataan sijoitetun pääoman tuottosuhteella. Riittävä kannattavuus on liiketoiminnan jatkamiskelpoisuuden kannalta avainasemassa. Sitä ei kuitenkaan vaadita saneeraukseen haettaessa, mutta se pitäisi saavuttaa ohjelman avulla. Yleensä saneeraukseen hakevien yritysten kannattavuus on heikko.

Taulukossa on esitetty neljä tapausta. Ensimmäisessä tapauksessa yrityksen sekä pääomarakenne että kannattavuus ovat heikot. Sen pääomarakenne voidaan saada kuntoon vahvan teknisesti toteuttavan velkajärjestelyn avulla, mutta yrityksen saaminen kannattavaksi on haastavaa ja vaatii vahvaa liiketoiminnan tervehdyttämistä. Yrityksen saneerauksen onnistuminen riippuu silloin pitkälle tulevaisuudennäkymistä. Toisessa tapauksessa kannattavuus on edelleen heikko, mutta pääomarakenne on tyydyttävä. Tässä tilanteessa voidaan velkajärjestely toteuttaa lievänä, mutta kannattavuuden parantaminen edellyttää yhä vahvaa liiketoiminnan tervehdyttämistä.

Kolmannessa tapauksessa yrityksen kannattavuus on tyydyttävä ja sen vaikeudet johtuvat heikosta pääomarakenteesta. Tällainen yritys sopii hyvin saneerattavaksi, sillä se pystyy jatkamaan toimintaansa vahvan velkajärjestelyn ja vain lievän liiketoiminnan tervehdyttämisen avulla. Viimeisessä tapauksessa yrityksen taloudellinen tilanne on tyydyttävä, sillä sekä kannattavuus että pääoma-

Taulukko 1. Nelikenttä saneerauksen onnistumisen mahdollisuuksista.

rakenne ovat tyydyttävällä tasolla. Tällainen yritys hakee tai pääsee harvoin saneeraukseen, sillä se ei tavallisesti ole maksukyvytön tai sen vakavasti uhkaama.

Saneerauksen onnistuminen

Yrityksen taloudellisella tilanteella saneeraukseen haettaessa ei ole ratkaisevaa vaikutusta saneerauksen onnistumiseen. Siihen vaikuttaa olennaisesti kuitenkin se, että yritys hakeutuu saneeraukseen riittävän aikaisessa vaiheessa. Jos liiketoiminnan tila päästetään liian huonoon kuntoon, on siitä vaikea saada jatkamiskelpoista mil-lään keinolla. Hälytysjärjestelmiä tarvitaan ja niihin on myös reagoitava.

Yrityksen johdon on oltava valppaana jo varhais-ten, vuosia aikaisemmin havaittavien heikkojen signaalien suhteen. Yrityksen johdon ja omistajien on sitouduttava vahvasti saneeraukseen. Sitou-tumisessa saattaa olla vaikeuksia, jos omistajan vastuut rajoittuvat vain yrityksen osakepääomaan, joka on jo yleensä menetetty tappioiden vuoksi.

Henkilöyhtiöissä yrittäjän koko omaisuus saat-taa olla kiinni yrityksessä, joten sitoutuminen on eri luokkaa. Monissa tapauksissa muunkin suvun omaisuus on yrityksen velkojen takuina.

Saneerauksen onnistuminen on kiinni suunnitel-massa esitetyistä toimenpiteistä ja niiden toteutta-misesta. Eräs keskeisimmistä tekijöistä on se, että yritykselle jätetään velkajärjestelyssä maksuoh-jelmaa laadittaessa riittävästi pelivaraa, muuten ohjelma voi epäonnistua nopeasti. Vakuudettomia velkoja on leikattava reippaasti ja maksuohjel-maan on jätettävä väljyyttä. Sen lisäksi yritykseltä vaaditaan tehokkaita ja aktiivisia toimenpiteitä. Li-i-ketoiminta on saatava kannattavaksi kustannuksia leikkaamalla, mutta myös toimintoja tehostamalla ja markkinointiin panostamalla. Yrityksen lasken-ta- ja valvontajärjestelmät on saatava kuntoon ja liiketoiminnalle on saatava riittävästi volyymiä kus-tannusten kattamiseksi.

Monissa tapauksissa yrityssaneeraus onnistuu niin hyvin, että yritys voi päättää ohjelman hyvissä ajoin ennen maksuohjelman päättymistä. Se on erinomainen osoitus siitä, ettei konkurssi ole aina oikea vaihtoehto.

Kirjallisuutta

Laakso, R. T., Laitinen, E. K. & H. Vento (2010). Uhkaava maksukyvyttömyys ja onnistunut yritysaneeraus. Talentum. 501 s.

Laitinen, E. K. (2008). Yrityssaneerauksen onnistuminen Suomessa laman aikana ja laman jälkeen. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 141. Vaasa. 2007. 61 s.

Laitinen, E. K. (2008). Yrityssaneerauksen onnistuminen Suomessa. Majakka. Tutkimuksia luottoalalta. Suomen Asiakastieto Oy. Helsinki. 2007. 31-51.

Laitinen, E. K. (2008). Data system for assessing probability of failure in SME reorganization. Industrial Management & Data Systems. 108: 7. 849-866.

Laitinen, E. K. (2009). Success factors in small firm reorganization. International Journal of Management and Enterprise Development. 6: 3. 300-321.

Laitinen, E. K. (2011). Assessing viability of Finnish reorganization and bankruptcy firms. European Journal of Law and Economics. 31: 2. 167-198.

Laitinen, E. K. (2011). Yrityssaneerauksen tehokkuus laman aikana pienissä yrityksissä. Liiketaloudellinen Aikakauskirja. 3/2011. 367-386. Discussion.

Erkki K. Laitinen

Kirjoittaja on professori Vaasan yliopiston Laskentatoimen ja rahoituksen yksikössä

Fakta:

Konkurssi Yhdysvalloissa

Yhdysvalloissa vallitseva konkurssilainsäädäntö poikkeaa olennaisesti suomalaisesta, sillä konkurssimenettelyssä velkoja ei pääse kaikkiin omaisuuden muotoihin käsiksi. Esimerkiksi henkilökohtaiset tavarat eivät joudu konkurssissa likvidoitavaksi ja joskus myös ammatinharjoittamiseen liittyvä omaisuus on suojattu.

Yrityssaneerauksen lopputulosta on vaikea ennustaa

Professori Erkki K. Laitinen kertoo, että yritys-saneeraus voi auttaa yritystä nousemaan takaisin jaloilleen, mutta mikään vapaalippu pelastukseen se ei ole.

- Yrityssaneeraukseen pääsy on kaksiteräinen miekka. Pohjanmaalla hyvä esimerkki on RG Line. Se yritti päästä saneeraukseen ja peruuttaa konkurssin. Yrityssaneeraukseen päästäkseen yrityksen on oltava huonossa taloudellisessa kunnossa, mutta se täytyy kuitenkin pystyä saneeraamaan jatkamiskelpoiseksi. Laitinen on kehittänyt malleja, joilla yritysten tulevaisuutta voitaisiin ennustaa.
- Tilanne on muuttunut 90-luvun lamasta siten, että yritysten omavaraisuusaste on nykyään huomattavasti parempi. Ennustettavuuden kannalta tämä on tärkein mittari, sillä kaksi kolmesta konkurssista voidaan selittää juuri omavaraisuuden

heikkenemisellä. Jos yrityksellä on korkea omavaraisuusaste, se todennäköisesti välttää konkurssin, hän selvittää. 90-luvun lama-aikana keskimääräinen omavaraisuusaste oli paljon nykyistä matalampi.

- Taloudelliset riskit olivat tuolloin huomattavasti suuremmat kuin nykyään ja yritysten kestävyys todella huonolla tolalla, kertoo Laitinen. Vaikka taantuma on pysynyt pitkään otsikoissa, suomalaisyritysten nykyinen omavaraisuusaste on Laitisen mukaan Euroopan kärkiluokkaa.

– Omavaraisuusastetta voidaan edelleen pitää tärkeimpänä mittarina konkurssin ennustettavuuden kannalta, mutta suomalaisyrityksillä keskimääräinen omavaraisuus on nyt reilusti EU-alueen keskiarvoa korkeampi.

Nykyinen taloustilanne on vaikuttanut yritysten kannattavuuteen jokaisella toimialalla.

- Tästä huolimatta omavaraisuusaste on säilynyt suhteellisen korkealla. Suomalaisyritykset kestävätkä taantumaa hyvin, Laitinen toteaa. Lähitulevaisuudessa tilanne todennäköisesti muuttuu.
- Vaikka kannattavuus onkin laskenut, lasku on pysähtynyt ja käänneaste nousuun päin on tulos. Nousu on tosin hidasta, Laitinen ennakoii.
- Yrityksillä ei ole hätää, ne kestävätkä parempien aikojen toivossa.

Jos yrityksen kohtaloa punnitaan saneerauksen ja konkurssin välillä, rajanveto voi olla hankalaa.

- Jos yritys ei kannata nyt eikä tulevaisuudessa, konkurssi on todennäköisesti parempi vaihtoehto.

Ennustaminen on kuitenkin vaikeaa, Laitinen kertoo.

- Velkojien pitää tukea saneerausta ja antaa myös osittain velkoja anteeksi. Jos yritys ajetaan konkurssiin, velkojat eivät usein saa mitään, mutta jos yritys saneerauksen ansiosta nousee, velkojat voivat saada ainakin jotain takaisin. Saneeraukseen pääsystä päätetään oikeudessa. Laitinen kertoo, että tuomarilla on paljon valtaa tässä asiassa.
- Tämä tekee ennustamisesta entistäkin haastavampaa. Miten voidaan ennustaa, onnistuuko saneeraus vai ei? Parhaimmassa tapauksessa velat anteeksi saanut yritys on Laitisen mukaan kuin uusi.

Juho Kuorikoski

Ihmisen ääni yhteiskuntaa eteenpäin vievänä voimana

Olemme sosiaali- ja terveyshallintotieteen oppiaineessa pohtineet viime vuosien aikana paljon sitä, millainen mahdollisuus suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä, oli sitten lama tai ei, olisi aivan tavallisilla ihmisillä. Näkemyksemme on, että ihmiset, kutsutaan heitä sitten kansalaisiksi, kuntalaisiksi tai asiakkaiksi ja potilaiksi, ovat se voimavara, joka kaikkein useimmin unohdetaan kun etsitään ratkaisuja vaikkapa taloudellisesta taantumasta toipuvan palvelujärjestelmän kehittämiseen. Harmi kyllä, suomalainen yhteiskunnallinen asenneilmasto on sellainen, että kansalaiset mielletään enemmän julkisia varoja kuluttavaksi masaksi kuin erilaisiksi ryhmiä, joiden puoleen kannattaisi kääntyä silloin, kun verovarojen käytössä joudutaan tekemään kipeitäkin ratkaisuja. Ratkaisuja, jotka koskevat ihmisten elämää ja arkipäivää.

Meillä on noin 20 eri lakia, joissa edellytetään kansalaisten, kuntalaisten, asiakkaiden tai potilaiden osallistumisen lisäämistä. Tämän lisäksi erilaiset politiikka- ja kehittämisohjelmat nostavat osallistumisen lisäämisen tärkeäksi kehittämisen kohteeksi. Eli, suomalainen yhteiskunta puhuu paljon siitä, miten tärkeätä on antaa kansalaisille mahdollisuus osallistua yhteiskunnallisiin asioihin. Todellisuudessa maassamme on kuitenkin aika vähän konkreettisia tekoja. Kansalaisten "äänen kuulemista" edistävien menetelmien ja mallien kehittämiseen ei ole satsattu.

Tarvitaan uusia ideoita ja uutta innostusta. Eri-tyisen tärkeätä uusien osallistumisen mallien kehittäminen on siksi, että jatkuvasti törmäämme tekijöihin, jotka ovat kuin märkä rätti sekä demokratian että kansalaisten kasvoille. Aivan viimeaikaisista ikävimpiä ovat korruptioon ja omaa etua korostavaan toimintaan viittaavat tapahtumat. Nämä johtavat siihen, että yleiseksi mielipiteeksi

muodostuu käsitys, jossa demokratia näyttäytyy paremminkin yksilön etua kuin yhteiskunnan etua ajavaksi voimaksi. Kaikki tällainen toiminta on omiaan vieroittamaan ihmiset yhteiskunnallisesta osallistumisesta, jopa siitä perimmäisestä, eli äänestämisestä.

Ihmisen äänen kuuleminen ei ole enemmistön tyranniaa

Miten suomalaista yhteiskuntaa sitten voitaisiin kehittää ottamalla paremmin huomioon tavallisten ihmisten harkitut mielipiteet? Pohdimme tätä kysymystä jokaista suomalaista koskevan hyvinvointivaltion ja sen järjestelmien näkökulmasta.

Totuus on, että hyvinvointiyhteiskunnan voimakkaan kehittämisen kaudella, 1960-luvulta eteenpäin, suomalainen yhteiskunta kehittyi nopeasti ja jälkeensä katsoen jopa konsensuksen hengessä. Olivatko hyvinvointivaltion kehittämisen kauden päättäjät ja asiantuntijat sitten parempia kuuntelijoita ja herkempiä vaistoamaan ns. kansan syvien rivien mielipiteitä? Tuskin. Aika vain oli toinen. Kansalaisten tarpeet olivat niin suuria ja hyvinvoinnin eriarvoisuus niin silmiinpistävää, että isoja erimielisyyksiä siitä, mihin suuntaan esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvija kannattaisi kehittää, ei ollut. Hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettiin laajassa poliittisessa, taloudellisessa ja sosiokulttuurisessa yhteisymmärryksessä. Lisäksi tavoitteita suomalaisen hyvinvoinnin ja hyvinvointijärjestelmien kehittämiseksi antoi hyvä naapurimme, ruotsalainen kansankoti ja sen tavat ja mallit huolehtia yhteiskunnan kaikista jäsenistä. Puhuttiin tasa-arvosta ja solidaarisuudesta sekä poliittisten päättäjien että kansan keskuudessa.

Nyt olemme toisessa tilanteessa. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on jo pitkään ollut siinä tilanteessa, että sen kehityskaari on aleneva. Keskeisimpiä tekijöitä, jotka muuttavat hyvinvointivaltiomme ydintä ovat talous, työttömyys, ikärakenne ja kansalaisten tarpeiden jatkuva kasvu. Lamat ja taantumat nopeuttavat hyvinvointivaltion heikkenemistä.

Esimerkiksi 1990-luvun lama on tehnyt syvät jäljet suomalaiseen yhteiskuntaan. Lama vaikutti hyvinvointivaltion olemassaoloon luonnollisen talouskasvun hiipumisena ja erityisesti laajan työttömyyden kautta. Useat sosiaalipoliittiset tutkimukset ovat osoittaneet, että laman vaikutukset näkyvät yhä vieläkin yksilöiden ja heidän perheidensä hyvinvoinnin ja elinolojen heikkenemisenä. Erityisen vahvasti "laman varjon" ovat kokeneet monet nuoret, joiden tausta ei ole antanut parasta mahdollista lähtökohtaa elämälle, eivätkä hyvinvointivaltion toimetkaan ole heitä tavoittaneet.

Mitä edellä sanottu tarkoittaa?

Ainakin sitä, että tasa-arvo, suomalaisen hyvinvointivaltion kantavana voimana, on muuttumassa ja osin muuttunut epätasa-arvoksi. Tästä kertovat muun muassa suuret elinajanodotteen erot eri tulo luokkien välillä ja jatkuva tuloerojen kasvu sekä palvelujen ja avun saatavuuden erot maantieteellisesti tarkasteltuna. Suomalainen hyvinvointivaltio on tullut valinnan eteen. Hyväksytäänkö epätasa-arvon kasvu vai pyritäänkö luomaan uusi perusta hyvinvointivaltion kehitykselle. Tuon perustan yhtenä kantavana voimana voisi olla kansalaisten punnittujen mielipiteiden kuulemisen tukeminen ja niiden vakavasti ottaminen.

Miten ihmisen ääni saataisiin esiin?

Yleinen uskomus, tai hokema on, että tavanomaisen poliittisen osallistumisen lisääminen kohentaa yhteiskunnallista tasa-arvoa ja jopa solidaarisuutta. Ajatellaan, että äänestämisen ja edustukselliseen päätöksentekoon osallistumisen kautta voidaan kasvattaa empatiaa kanssaihmisiiä kohtaan. Tämä väite on kuitenkin vaikeasti toteen näytettävissä. Tutkimuksista ei juuri löydy empiiristä näyttöä siitä, että solidaarisuuden ja poliittisen osallis-

tumisen välillä olisi olemassa positiivinen suhde. Päinvastoin tuo suhde voi olla negatiivinen, ainakin silloin, kun politiikkaa tehdään jyrkkien vastakkainasettelujen varassa, kuten meilläkin jossain määrin jo tapahtuu. Tällöin myös kansalaisten kokemukset siitä, miten heidän mielipiteensä otetaan huomioon, ovat negatiivisia. Jyrkkä vastakkainasettelu antaa kansalaisille kuvan siitä, että päätöksiä tekevät "herrat Helsingin tai herrat Brysselin" ja, että näillä päätöksillä ei ole minkäänlaista pohjaa heidän omassa ajatusmaailmassaan.

Miten sitten kannattaisi toimia, että voisimme kasvattaa kansalaisten aitoa osallistumista ja näin edesauttaa hyvinvointiyhteiskunnan positiivisten piirteiden ylläpitämistä? Meidän näkemyksemme on se, että tarvitaan niin sanottua deliberatiivista osallistumista, joka täydentää edustuksellista demokratiaa.

Deliberatiivisella osallistumisella viittaamme teoriaan keskusteleavasta ja harkitsevasta demokratiasta. Kyseessä on demokratian muoto, jossa korostetaan sitä, että yhteiskunnallista päätöksentekoa tukemaan tarvitaan laaja-alaista julkista keskustelua, johon kaikilla kansalaisilla on yhtäläinen mahdollisuus osallistua ja jossa osallistujien taustoilla ei ole merkitystä. Merkitystä on ainoastaan sillä, että esitetyt mielipiteet ja argumentit ovat harkittuja ja laadukkaita. Esimerkiksi hihamerkkiheitot ja asenteelliset kannanotot eivät koskaan täytä keskustelevan osallistumisen harkintapykälää.

Keskustelevan demokratian edellyttämä luonnollinen puhetilanne ei pirstaloituneessa nyky-yhteiskunnassa kuitenkaan synny itsestään, vaan se pitää luoda. Tämä luominen on jo alkanut. Eri-laisia, osallistumista edesauttavia innovaatioita on kehitetty voimakkaasti esimerkiksi Australiassa ja USA:ssa sekä monissa Keski-Euroopan maissa, osaksi jo Suomessakin. Keskustelevan osallistumisen muotoja ovat muun muassa kansalaisraadit, konsensuskonferenssit, deliberatiiviset mielipidemittaukset sekä 2000-luvun kuntalaiskokoukset. Kaikkien näiden tarkoituksena on antaa erilaisille, tavallisille ihmisille mahdollisuus pohtia ja esittää ratkaisuja yhteiskunnallisiin tai kunnallisiin asioihin. Niissä pyritään saamaan koolle yhteiskunta pienoiskoossa, joten osallistumisen mahdollisuus tarjoutuu myös sellaisille henkilöille, jotka eivät koskaan aikaisemmin ole osallistuneet.

Keskustelujen laadukkuuden merkityksen korostaminen on tärkeää tämän päivän tietoyhteiskunnassa siksi, että ihmisten on entistä helpompi hakea vain sellaista tietoa, joka vahvistaa heidän omia mielipiteitä. Yksisilmäinen näkökulma yhteiskuntaan johtaa siihen, että ihmisillä on halutessaan mahdollisuus elää "ideologisten kuplien" (kuten Melville & Kingston 2011 sanovat) sisällä. Tämä johtaa siihen, että ei olla kiinnostuneita eri näkemyksiä omaavien ihmisten mielipiteistä saati niiden merkityksestä yhteiskunnan kehittämisen kannalta. Ihmisten väliset empatiaongelmat lisääntyvät, koska ihmisten todellisuus muodostuu yksipuoliseksi, ja eriävät näkemykset jäävät vain taustameluksi. Että näin ei kävisi, tarvitaan erilaisten näkemysten ja erilaisten kantojen esiin nostamista. Tutkimukset osoittavatkin konkreettisesti, että toteutetut keskusteleavan osallistumisen prosessit vähentävät ihmisten välisiä empatiaongelmia ja ennakkoluuloja.

Keskusteleva osallistuminen on tulevaisuutta

Näkemyksemme on, että keskusteleavan osallistumisen edistäminen olisi keino, jonka avulla on mahdollisuus luoda uudenlaista perustaa suomalaisen hyvinvointivaltion kehitykselle. Tämä edellyttää tavoitteellista työtä, uskallusta ja erityisesti suomalaisen hallinnollis-poliittisen järjestelmän muuttamista siten, että aidon osallistumisen maljeleja ryhdytään toteuttamaan ja niiden tulokset otetaan vakavasti.

Fakta: Deliberatiivinen demokratia

Deliberatiivinen demokratia on demokratian muoto, jossa julkinen keskustelu (deliberaatio) muodostaa keskeisen osan lainsäädännön valmistelussa. Se eroaa perinteisestä demokraattisesta teoriasta siinä, että äänestämisen sijaan keskustelu nähdään lain legitimiteetin ensisijaisena lähteenä.

Kirjallisuutta aiheesta

Fishkin James S. (2009). *When the People Speak: Deliberative Democracy & Public Consultation*. New York: Oxford University Press.

Gastil John & Peter Levine (Toim.) (2005). *The Deliberative Democracy Handbook: Strategies for Effective Civic Engagement in the Twenty-First Century*. San-Francisco: Jossey-Bass.

Melville Keith & Robert Kingston (2011): *The Experience of the National Issues Forums*. Teoksessa: Daniel Yankelovich & Will Friedman (toim). *Toward Wiser Public Judgment*. Nashville, Tennessee. Vanderbilt University Press. s. 51–72.

Raisio Harri & Vartiainen Pirkko (2011). *Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen: Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Professori Pirkko Vartiainen
ja tutkija Harri Raisio
Sosiaali- ja terveys-
hallintotieteen yksikkö,
Vaasan yliopisto

Pienen ihmisen asialla

Professori Pirkko Vartiainen ja tutkijatohtori Harri Raisio tutkivat, miten tavallinen kadunmies voi vaikuttaa päätöksentekoon. Vaikka tuloksia on vielä toistaiseksi vähän, viesti on rohkaiseva.

– Kyllä jokainen voi vaikuttaa, kunhan päättäjät ottavat huomioon kansalaisten mielipiteen, Vartiainen kertoo. Kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia on Vaasan yliopistossa tutkittu kansalaisraatien kautta.

– Raateja on ollut tähän mennessä seitsemän. Analysoidut tulokset ovat rohkaisevia: jokainen voi vaikuttaa, Raisio toteaa. Ihmisten vaikuttamisen keinoja tutkitaan kansalaisraadeissa. Niissä pohditaan yhteisiä asioita. Raatiin pyritään haalimaan kattava läpileikkaus väestöstä.

– Raadin ideana on, että jokainen pääsee ääneen. Nykyjärjestelmässä on pielessä se, että päätöksenteko jää usein äänekkäimmille, Raisio valottaa. Vartiainen ja Raisio kertovat, että kansalaisraati on kokonaan oma demokratian muotonsa.

– Pohjalla on Jürgen Habermasin ajatus deliberatiivisesta demokratiasta, missä päätöksentekoa ohjataan entistä enemmän jokaiselle kansalaiselle, Raisio kertoo. Kaksikko kuitenkin tähdentää, että deliberatiivinen demokratia ei voi korvata nykyjärjestelmää.

– Sillekin on edelleen paikkansa juuri päätöksiä toimeenpanevana elimenä. Kansalaisraadit ja muu deliberatiivisen demokratian ilmenemismuodot nostavat ihmisiä mukaan päätöksentekoon, Vartiainen selvittää. Kansalaisraadin kantavana aja-

tuksena on nostaa esille asioita, jotka ovat väestölle tärkeitä.

– Raadit voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, mihin säästöt ja leikkaukset kohdistetaan, jotta niistä koituisi mahdollisimman vähän haittaa, Raisio toteaa.

– Tässä luodaan uutta näkemystä yhteiskunnasta, jonka ytimessä ovat ihmiset, Vartiainen kertoo. Jokaista kansalaista tarvitaan mukaan päättämään yhteisistä asioista.

– Nykyajan markkinavoittoisuutta on perusteltu sillä, että rikkaiden rikastuessa hyvää valuu myös alaspäin. Tämä ei kuitenkaan ole totta. Yhteiskunta eriarvoistuu yhä kiihtyvään tahtiin ja asialle pitää tehdä nopeasti jotakin. Tässä tarvitaan nyt talvisodan henkeä, Raisio toteaa.

– Hyvinvointiyhteiskunta on kriisissä, oli taantuma tai ei. Rahat eivät tulevaisuudessa riitä. Kun tulevaisuudessa rakennetaan hyvinvointia, ihmisillä on oikeus kertoa mielipiteensä rajoituksista ja leikkauksista, Vartiainen täydentää.

– Tätä voitaisiin pitää uussolidarisuutena.

Vaasan kansalaisraateihin voi tutustua verkossa seuraavissa osoitteissa:

http://www.uva.fi/fi/blogs/project/citizens_voice/

http://www.uva.fi/fi/blogs/project/solid_voice/

<http://www.uwasa.fi/citizensvoice>

Juho Kuorikoski

Hyvinvointivaltiota metropolivaltioon?

Ruotsista saatujen vaikutteiden innoittamana Suomessa alkoi hyvinvointivaltion rakentaminen 1960-luvulla. Hyvinvointivaltiossa yhteiskunta takaa verovaroin kansalaisille laajat peruspalvelut varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta. Hyvinvointivaltio arvioitiin oikeudenmukaiseksi ja kansallisen eheyttämisen politiikkaa toteuttavaksi, mutta samalla myös taloudellisen kasvun näkökulmasta ihanteelliseksi Suomen kaltaiselle pienelle kansakunnalle. Suomalaisen hyvinvointivaltion lähtökohdat määritteli Pekka Kuusi vuonna 1961 ilmestyneessä teoksessaan 60-luvun sosiaalipoliittika. Myös toinen maineikas sosiaalipoliitikko Heikki Waris oli keskeinen vaikuttaja suomalaisen hyvinvointimallin muotoutumisessa. Waris näki, että kansalaisjärjestöillä on hyvinvointivaltiossa tärkeitä valtiota ja kuntia täydentäviä tehtäviä. Jo 1950-luvulla perustettu Valtakunnansuunnittelutoimisto tuotti analyyseja siitä, miten Suomen kaikkien alueiden henkisiä ja aineellisia resursseja voitaisiin käyttää hyvinvoinnin ja kansallisen eheyden edistämiseksi. Näitä tematiikkoja käsittelee myös Urho Kekkosen vuonna 1952 julkaisemassaan maineikkaassa pamfletissa Onko maallamme malttia vaurastua? Hyvinvointivaltioidean mukaisia ovat myös Suomen hajautetut yliopisto- ja ammattikorkeakouluverkostot.

Hyvinvointivaltion palvelujen järjestämisessä kunnilla on ollut alusta lähtien tärkeä rooli; ne ovat hyvinvointivaltion paikallisia käsiä. Suomessa arvioitiin 1960-luvun lopulla, että hyvinvointivaltio ei voinut perustua senaikaisiin pieniin kuntiin. Kaikkiaan kuntia oli noin 500. Kunnan minimikooksi määriteltiin 4 000 asukasta ja tästä lähtökohdasta Suomessa suunniteltiin kuntauudistus, jonka jälkeen kuntia olisi jäänyt noin 300. Suurta kuntauudistusta ei kuitenkaan tehty, koska poliittinen yksimielisyys puuttui. Suomen hyvinvointivaltio rakentuikin selvästi pienempien kuntien kautta kuin Ruotsissa, jossa toteutettiin radikaali kuntareformi ja päädyttiin 1970-luvun alussa alle 300

kuntaan. Syvällistä vertailututkimusta ei ole tehty, mutta pinnalta katsoen Ruotsin aluerakenne on Suomea selkeästi keskittyneempi. Kuntakoon erilaisuus saattaa olla yksi taustaselittäjä. Huolimatta voimakkaasta rakennemuutoksesta maaseudulla ja kaupungeissa, hyvinvointivaltion resurssit kohdentuivat Suomessa pienten kuntien ansiosta maantieteellisesti arvioituna huomattavan hajautuneesti.

Suomen ulkoiset riippuvuussuhteet vahvistuivat 1990-luvun jälkimmäisen puoliskon taloudellisen nousun myötä. Menestymisen globaalitaloudessa tulkittiin edellyttävän klassisen hyvinvointivaltion keventämistä ja tehostamista. Näköpiirissä olivat myös suurten ikäluokkien jääminen eläkkeelle ja pienten ikäluokkien tulo työelämään. Huoltosuhteen epäsuotuisan kehityksen arvioitiin edellyttävän suuria julkisen hallinnon rakennemuutoksia. Yrityksiin ei arvioitu riittävän henkilöstöä ilman julkisen sektorin tehostamista. Valtionhallinnossa käynnistettiin tuottavuusohjelma ja kunnallishallinnossa alettiin korostaa kuntaliitoksia, erityisesti kaupunkiseuduilla. Julkisten organisaatioiden johtaminen alettiin tulkita yritysjohtamisen kaltaiseksi. Suomessa omaksuttiin kansainvälisten vaikutteiden innoittamana uudenlainen hallintotapa, New Public Management. Hyvinvointivaltio alkoi muuntua kilpailuvaltioksi. Palveluja alettiin tarkastella hallintokeskeisesti. Kansalaisista tuli asiakkaita. Eri hallinnonalojen edustajat ryhtyivät arvioimaan, kuinka suuren väestöpohjan niiden järjestämät palvelut vähintään tarvitsevat. Päädyttiin huomattavaan yksikkökojojen suurentamisen tarpeeseen. Kukin hallinnonala teki arvioitaan itsenäisesti ja päätti rakenteidensa tehostamisesta oman logiikkansa mukaisesti. Tätä kutsutaan osaoptimoinniksi. Yhteiskunnan toiminnan kokonaisuus alkoi hämärtyä. Kilpailuvaltiossa nähtiin kuitenkin myös hajauttaminen edelleen tärkeäksi. Tämä ilmeni vielä 1990-luvulla, kun perustettiin ammattikorkeakoulut niihin maakuntakeskuksiin,

joissa ei ollut omaa yliopistoa. Viime vuosina tilanne on jälleen muuttunut ja kilpailuvallion hajakesittäminen on alettu nähdä aikansa eläneenä. On alettu pohtia metropolivallion mahdollisuutta.

Metropolivallion idea on korkeintaan viiteen valovoimaiseen keskukseseen perustuva Suomi. Erityisesti on tuettava pääkaupunkiseudun metropolisoitumista. Yhteiskunnan rakenteiden trimmaamisen on tehostuttava. Metropolivaltio-pohdinnoissa aluekehitykseen liittyviä kansainvälisiä teorioita sovelletaan sellaisinaan, vaikka ne olisivat syntyneet Suomen koko väkiluvun ylittävien suurkaupunkikeskittymien todellisuudessa. Tällaisten katsantojen kritiikitön omaksuminen johtaa helposti tulkitsemaan, että Suomen ainoan todellisen metropolin, pääkaupunkiseudun ja koko Suomen etu on sama. Tällainen tulkinta luonnollisesti lisää jännitteitä pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä. Merkittävien hallintouudistusten yhteydessä ei enää pohdita niiden aluevaikutuksia. Esimerkiksi alle sadan kunnan Suomi heijastuisi monin tavoin kansalaisten arkeen. Mikäli uudistus tehdään sokeana pieniin paikallisyhteisöihin perustuvalle kansalaisten maantieteelle, heikennetään pahimmillaan arjen sujuvuutta tavalla, joka saattaa vähitellen haitata perustavanlaatuisesti koko yhteiskunnan kilpailukykyä.

Kansalaisten hyvä elämä ja onni edellyttävät arjen sujuvuuden ensisijaisuuden tunnustamista ja takaamista. Hyvä arki, hallinnan tunne sekä ennustettava elämä ovat voimallisia uudistusten edistäjiä ja onnellisuuden lähteitä. Kansakunnan paras ei toteudu, jos yhteiskunnan alueellista organisoitumista koskeva päätöksenteko irrotetaan kansalaisten maantieteestä. Kaikkea ei luonnollisestikaan voida organisoida paikallislähtöisesti. Yhtenä esimerkkinä on erikoissairaanhoido. Kuitenkin huomattavan monet peruspalveluihin liittyvät kysymykset ovat paikallisia ja niiden organisoitumista voidaan pohtia paikallisyhteisöjen vaihtelevista tarpeista käsin. Paikallislähtöistä yhteiskuntaa luonnehti kansalaisten, kansalaisjärjestöjen, yritysten ja julkisen sektorin monipuolistuva yhteistyö. Tätä asetelmaa kutsutaan uudeksi paikallisuudeksi. Uuden paikallisuuden edistäminen on metropolivallion haastavan edellytyksiä luovan valtion perusperiaate; ytimenä on paikallisyhteisöjen oikeus kehittyä omista lähtökohdistaan. Tavoitteena on paikkojen, kulttuurien ja ihmisten moninaisuuden lisääntyminen. Edellytyksiä luo-

Fakta: Metropolivaltio korostaa kansainvälisyyttä

Metropoli tai suurkaupunki on yleensä suuri, miljoonien asukkaiden kaupunki. Metropolivaltiossa korostuu kansainvälisyys. Kehityskelpoisina nähdään vaan muutamat harvat metropolialueet sekä mahdollisesti niiden väliset kehityskäytävät. Näiden ulkopuolelle jäävät alueet jäisivät raaka-aineita tuottaviksi periferioiksi.

van valtion yksi lähtökohta on pääkaupunkiseudun erityisyyden tunnistaminen. Pyrkimystä yhteen superalueeseen ei kuitenkaan arvioida Suomen kansallisen menestyksen katsannosta tarkoituksenmukaiseksi. Sen sijaan taataan monipuoliset kehitysedellytykset maakuntakeskuksille sekä omien seutukuntiensa keskuskaupungeille. Edellytyksiä luovan valtion kaupunkiverkko on monipuolinen ja tiheäsilmäinen. Liikennejärjestelmä tukee tätä aluerakennetta. Metropolivaltiossa ollaan kiinnostuneita ainoastaan pääkeskittymiä yhdistävästä liikenneverkosta. Edellytyksiä luovan valtion perustana oleva uusi paikallisuus ei ole valmis toimintamalli. Sen edistäminen edellyttää käytännön kokeiluja erilaisissa maantieteellisissä ympäristöissä. Suoraan vaikuttamiseen perustuva uusi demokratia on välttämätöntä. Kansalaisraatien käyttäminen tärkeiden päätösten valmistelussa on hyvä lähtökohta. Muodostumassa olevissa suurkunnissa tarvitaan toimivaltaista kunnanosa hallintoa, aitoa lähidemokratiaa. Toimivalta tarkoittaa todellisia alueperustaisia tehtäviä ja resursseja niiden hoitamiseen.

Maaseutu-kaupunki –kuntaliitoksissa tarvitaan maaseutuvaikutusten arviointi. Jatkossa kuntaliitos ei olisi mahdollinen, jos liitosopimuksessa ei kyettä uskottavasti osoittamaan, millä tavoin turvataan pitkäjänteisesti maaseutualueiden asukkaiden lähipalvelut ja lähidemokratia. Myös valtionhallinnon uudistuksissa on ennalta tehtävä kattava aluevaikutusten arviointi. Jos esimerkiksi poliisihallinnon tai työvoimahallinnon uuskielisesti ilmaistua ”rakenteellista kehittämistä” olisi arvioitu paikallisuuden ja kansalaisten maantieteen näkökulmista, olisi todennäköisesti vältetty nykyiset vaikeudet,

jotka ovat aiheutuneet palvelujen etääntymisestä maantieteellisesti liian kauaksi kansalaisten arjesta. Erityisen suuri kysymys kansalaisten maantieteen näkökulmasta ovat sosiaali- ja terveyspalvelujen tulevat järjestelyt. Lopputuloksena eivät saa olla kansalaisista liian etäällä olevat suuryksiköt. Edellytyksiä luovan valtion periaate olisi läheisyyden ekonomia. Läheisyys viittaa paitsi maantieteeseen, myös asioinnin helppouteen ja kansalaislähtöisyyteen. Suomessa pohdittava, onko

tavoitteenamme metropolivaltio, edellytyksiä luova valtio vai kolmas tie. Tarvitaan syvähenkisiä keskusteluja siitä, minkälainen yhteiskunnan alueellinen organisoituminen edistää monipuolisimmin oikeudenmukaisuuden, onnen ja hyvän elämän edellytyksiä.

Hannu Katajamäki
Professori, Vaasan yliopisto

SANOMALEHTIYLIOPISTO

Hyvinvointivaltiota metropolivaltioon?

Sanomalehtiyliopisto on monimuoto-opetuksen pioneeri

Sanomalehtiyliopisto on monimuoto-opetuksen pioneeri

Sanomalehtiyliopisto täyttää Vaasassa tänä vuonna 20 vuotta. Paljon on ehtinyt tapahtua kahdessa vuosikymmenessä.

– Ensimmäisen Sanomalehtiyliopiston aikoihin sähköposti oli ihan uusi asia ja ensimmäiset graafiset internet-selaimet olivat vasta tekemässä läpimurtoa, selvittää Sanomalehtiyliopiston koko 20-vuotisen elinkaaren kokenut professori Hannu Katajamäki.

– Tuohon aikaan nykyään suositut verkon mahdollistamat oppimisympäristöt olivat vasta kaukana ajatuksia. 90-luvulla pystyttiin jo siirtämään ääntä paikasta toiseen ja järjestämään tällä tavoin etäluentoja, mutta muuten luotettiin perinteisiin opetusmetodeihin. Sanomalehtiyliopisto on Katajamäen mukaan edelleen toimiva opetuksen työkalu. Se on myös eräs monimuoto-opetuksen pioneereista.

– Se siirtää luentosarjat lehden sivuille artikkelimuodossa. Vaasan yliopistolla tieteellinen pohja on hyvää ja yhteistyö toimii sekä avoimeen yliopistoon että Pohjalaiseen, Katajamäki kertoo.

– Sanomalehtiyliopisto on erinomainen kanava yliopistolle oman osaamisensa näyttämiseen. Samalla se myös popularisoi tiedettä.

Vuonna 1992 julkaistu ensimmäinen Sanomalehtiyliopisto on jäänyt Katajamäelle mieleen monestakin syystä.

– Muistan, että innostuin melkoisesti konseptista. Tämän vuoksi kirjoitinkin suurimman osan yli kymmenestä julkaistusta artikkelista, hän muistelee. Yhteistä historiaa on nyt takana 20 vuotta. Katajamäki näkee Sanomalehtiyliopiston tulevaisuuden valoisana.

– Teemat eivät taatusti lopu kesken, niitä syntyy jatkuvasti lisää. Jatkossa uudet mediat pitää ottaa huomioon. Sanomalehtiyliopiston konseptia voisi laajentaa vaikkapa siten, että sosiaalinen media otettaisiin mukaan. Asiantuntijat voisivat esimerkiksi osallistua verkossa keskusteluun ja siellä voitaisiin myös jakaa sellaista sisältöä, joka ei lehdessä onnistu, hän visioi.

Katajamäki käyttää esimerkkinä videoituja seminaareja, joita voisi katsoa suorana lähetyksenä verkosta ja myöhemmin tarjolle laitettaisiin ladattava kooste.

– Julkaistuista lehtiartikkeleista laaditut koosteet hyötyisivät myös uudesta teknologiasta. Sähköinen julkaisu mahdollistaisi esimerkiksi linkkien käyttämisen suoraan dokumenteissa. Artikkelit pysyvät Katajamäen mukaan myös tulevaisuudessa Sanomalehtiyliopiston ytimessä.

– Tekstit ovat edelleen pohjana, sillä uskon vahvasti printtimediaan, mutta uudet viestintäkanavat voivat tarjota artikkeleihin sellaista lisäsisältöä, jota ei voida näyttää lehden sivuilla. Tulevaisuus on kiehtova. Tieteen popularisointi on hyvä asia ja uusi tekniikka mahdollistaa entistä monipuolisemman sisällön tuottamisen.

Juho Kuorikoski

Vaasan yliopiston avoimen yliopiston Sanomalehtiyliopistojulkaisut

1/1991	Kielikylpymenetelmä: Kielen käyttö mielekkääksi
2/1992	En modell för språk i daghem och skola Language Acquisition at Kindergarten and school
3/1993	Sanomalehtiyliopisto Suomi lamassa – Esimiestyön kehittäminen - Suunnittelumaantiede
4/1993	Yrittäjyyden uudet ulottuvuudet
5/1993	Kuluttajakäyttäytyminen
6/1994	Opiskelusta elämänlaatua – aikuisopiskelijan selviytymisopas
7/1994	Kahden kielen kautta monikielisyyteen
8/1995	Yritysriski vai riskiyritys
9/1995	Kansainväliset liikeneuvottelut
10/1995	Hyvinvointivaltion uudet arvot
11/1996	Tänä päivänä. Sanomalehtiyliopiston tutkielma ajan hengestä
12/1996	Developing Core Competencies in Small Business for the 21st Century
13/1996	Kielikylpy: Kielitaitoon käytön kautta
14/1996	Kielikylvyllä suu puhtaaksi
15/1997	Tiimit ja johtaminen
16/1998	Julkisjohtaminen
17/1998	Ihmisiä sanomalehtiyliopistossa 1992-1998
18/1998	Päätöksenteon ja ennustamisen matematiikkaa
19/1998	Johdatus muotoiluun
20/1999	Tuhat vuotta Pohjanmaan historiaa
21/2000	Aluetalouden rakenteet ja toiminta
22/2001	Tuotantotalouden erityiskysymyksiä. Ketterää ja tuottavaa ulkoistamista kestävän kilpailukyvyyn näkökulmaa unohtamatta
23/2002	Itsetuntemuksesta voimaa työssä jaksamiseen
24/2003	Nimellään paikka löydetään Pohjanmaallakin. Nimistöt ja nimistöntutkimus
25/2004	Hyvä, paha informaatio – informaatio-oikeuden erityiskysymyksiä
26/2004	Tilit tarkastukseen vai tarkastajat tilille – Tilintarkastuksella on pitkät perinteet
27/2005	Arvoilla hyvään hallintoon
28/2006	Terva, tekniikka ja terveys. Vaasalainen yrittäjyys, ennen, nyt ja tulevaisuudessa
29/2006	Kiina-ilmiö
30/2007	Kulutuksellisia elämyksiä etsimässä
31/2008	Ilmastonmuutoksen vaikutus energiatekniikkaan
32/keväät 2010	Johtamisen haasteet muuttuvassa ympäristössä
33/syksy 2010	Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus ja ihmiskuva
34/keväät 2011	Kestävä kehitys
35/syksy 2011	Johtamisen etiikka
36/2012	Laman varjot
37/2013	Uutta luova epävarmuus